

Marta Kondracka-Szala

EDUKACJA MUZYCZNA Z METODYKĄ

Marta Kondracka-Szala

EDUKACJA MUZYCZNA Z METODYKĄ

skrypt do przedmiotu

Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego
Wrocław 2020

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	4
I. Rozwój muzyczny dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym	5
II. Zarys teorii muzyki	11
III. Edukacja muzyczna w przedszkolu i edukacji wczesnoszkolnej	20
1. Zarys ogólny	20
2. Wymagania Podstawy programowej dla przedszkoli i klas I–III w obszarze edukacji muzycznej wraz z komentarzem metodycznym	27
3. Formy aktywności muzycznej dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych	32
4. Metody, systemy metod, koncepcje wykorzystywane w edukacji muzycznej dzieci	46
5. Pomoce dydaktyczne wykorzystywane w edukacji muzycznej dzieci (wybór)	51
6. Problemy powszechnej edukacji muzycznej w Polsce i sposoby ich rozwiązania	67
Bibliografia	81

Why music?

- I. Music is a Science.*
- II. Music is Mathematical.*
- III. Music is a Foreign Language.*
- IV. Music is History.*
- V. Music is Physical Education.*
- VI. Music Develops Insight and Demands Research.*
- VII. Music is all these things, but most of all,
Music is Art.*

*That is why we teach music:
Not because we expect you to major in music...
Not because we expect you to play or sing all your life...
But so you will be human...
So you will recognize beauty...
So you will be closer to an infinite beyond this word...
So you will have something to cling to...
So you will have more love, more compassion,
more gentleness, more good –
in short, more LIFE.*

Pennsylvania Philharmonic

WPROWADZENIE

Prezentowany skrypt stanowi uzupełnienie zajęć z przedmiotu „Edukacja muzyczna z metodyką” o dodatkowe, ponadprogramowe materiały metodyczne, które będą wymagały pracy własnej studentów w celu rozwijania ich kompetencji z zakresu edukacji muzycznej dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Zawarte w skrypcie ćwiczenia oraz zadania do wykonania, przemyślenia czy zbadania będą skłaniały do wykorzystania potencjału edukacyjnego Pracowni Muzycznej funkcjonującej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego (sprzętu multimedialnego, instrumentów muzycznych, pomocy dydaktycznych, w tym gier, płytoteki i księgozbioru). Ponadto studenci będą zobligowani do wykazania się umiejętnościami poszukiwania informacji w różnorodnych źródłach, w tym cyfrowych, a także diagnozowania i planowania swoich działań edukacyjnych w dziedzinie muzyki.

Skrypt ma formę narzędziownika; jest to z założenia dokument edytowalny. Umożliwia poszerzanie, uzupełnianie treści na każdym poziomie i w każdym obszarze.

I. ROZWÓJ MUZYCZNY DZIECKA W WIEKU PRZEDSZKOLNYM I WCZESNOSZKOLNYM

Do realizacji idei oraz celów edukacji muzycznej kluczowa jest znajomość i rozumienie procesu rozwoju muzycznego dziecka. Tylko nauczyciel przedszkolny i wczesnoszkolny, znający prawidłowości rozwojowe dziecka w tym obszarze, będzie umiał zaplanować i zrealizować swoje działania tak, aby tego procesu nie zaburzać, ale wspomagać i aktywizować jego uczestników, uwzględniając przy tym uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne.

Rozwój muzyczny to proces stymulacji zdolności, umiejętności i zainteresowań muzycznych oraz muzykalności, uwarunkowany kilkoma grupami czynników: genetycznymi, jednostkowymi (wiek dziecka, osobowość), środowiskowymi i instytucjonalnymi¹.

Uzdolnienie muzyczne to według literatury termin najszerszy. Na *muzykalność* natomiast składają się zdolności: poczucie tonalne, zdolność do wyobrażeń słuchowych i poczucie rytmu muzycznego. Zdolności muzyczne kształtują się na podstawie wrażliwości słuchowej jednostki w toku wychowania, w środowisku rodzinnym i instytucjonalnym. W ukształtowaniu się zdolności muzycznych istotną rolę odgrywają dwa procesy intelektualne: generalizacji i różnicowania stosunków wysokościowych, melodycznych, rytmicznych i harmonicznym. Zdolności muzyczne umożliwiają w różnym stopniu efektywne uprawianie muzyki². Kinga Lewandowska wyróżnia następujące podstawowe zdolności muzyczne:

¹ L. Kataryńczuk-Mania, *Wspieranie rozwoju muzycznego dzieci*, [w:] *Edukacja małego dziecka. Wychowanie i kształcenie w praktyce*, red. E. Ogródzka-Mazur, U. Szuścik, M. Zalewska-Bujak, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji uś, Oficyna Wydawnicza Impuls, Cieszyn – Kraków 2010, s. 167.

² Por. M. Januszewska-Warych, *Uzdolnienia muzyczne, zdolności i muzykalność dzieci*, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, nr 3-4, s. 109-110.

1. Słuch muzyczny:
 - poczucie wysokości dźwięku zwane słuchem wysokościowym (zdolność różnicowania dźwięków muzycznych w zakresie wysokości)
 - poczucie czasu (zdolność różnicowania dźwięków muzycznych w zakresie intensywności)
 - poczucie barwy (zdolności różnicowania dźwięków muzycznych w zakresie barwy)
 - słuch harmoniczny (zdolność wyróżniania poszczególnych dźwięków we współbrzmieniu);
2. Pamięć muzyczna: zdolność zapamiętania, rozpoznawania i reprodukowania elementów oraz struktur muzycznych;
3. Poczucie rytmu: zdolność do percepcji i reprodukowania struktur rytmicznych;
4. Smak muzyczny: zdolność wyróżniania i oceny wartości artystycznych w muzyce³.

Uzdolnienie muzyczne włącza w swój zakres wszystkie zdolności i cechy zarówno specjalne (słuchowe i techniczne), jak i ogólne (takie jak inteligencja, uwaga, pamięć)⁴. Jest ono miarą potencjału do uczenia się muzyki. Dziecko nie ma na nie bezpośredniego wpływu. Osiągnięcie muzyczne natomiast określa to, czego dziecko już się nauczyło. Zatem umiejętności zależą od wkładu pracy dziecka.

Podstawowym objawem muzykalności, jej istotą, jest zdolność do emocjonalnego reagowania na muzykę, przeżywanie muzyki. Jednak aby można było przeżywać muzykę, trzeba posiadać zdolność do adekwatnej percepcji struktur dźwiękowych. Jeśli ktoś nie słyszy, nie różnicuje rytmu, to jego muzykalność będzie na niższym poziomie.

³ K. Lewandowska, *Rozwój zdolności muzycznych u dzieci w wieku szkolnym*, WSiP, Warszawa 1978, s. 14–15.

⁴ M. Januszewska-Warych, *Uzdolnienia muzyczne...*, dz. cyt., s. 110. Zob. więcej: tamże, s. 110–116.

W uzdolnieniu muzycznym wyróżnia się muzykalność podstawową i muzykalność wyższego rzędu. „Muzykalność podstawowa polega na posiadaniu niezbędnych warunków słuchowego odbioru, jak też możliwości reprodukcji prostych, nieskomplikowanych struktur muzycznych. Muzykalność podstawowa jest więc uwarunkowana słuchem muzycznym, poczuciem rytmu i zdolnością do wyobrażeń słuchowych. Muzykalność wyższego rzędu kształtuje się w oparciu o muzykalność podstawową pod wpływem zdolności pozamuzycznych i całokształtu cech osobowości oraz doświadczeń człowieka. Przedmiotem, treścią i wyrazem muzykalności wyższego rzędu są utwory muzyczne, arcydzieła muzyki, ich przeżywanie, wykonywanie i tworzenie. Do zdolności pozamuzycznych, określających jakość i poziom osiągnięć muzycznych, należą następujące właściwości: uwaga, pamięć, wyobraźnia, inteligencja i uczucia”⁵.

Należy pamiętać, że żadne dziecko nie rodzi się jako muzyk. Jednak każde dziecko rodzi się z pewnym potencjałem i określonymi predyspozycjami muzycznymi, co stanowi o poziomie jego uzdolnień muzycznych. Etap nauki przedszkolnej i wczesnoszkolnej jest bardzo ważny dla edukacji muzycznej dzieci w tym wieku. Bowiem, jak wskazują badania, zdolności muzyczne dzieci rozwijają się do około dziewiątego roku życia. Po osiągnięciu tego wieku określa się zdolności dziecka jako ustabilizowane, a więc dla rozwoju muzycznego dziecka niewiele można już zrobić⁶.

Przyjrzyjmy się w skrócie najistotniejszym osiągnięciom w tym obszarze. W rozwoju muzycznym u dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych:

- około szóstego roku życia zostaje wykształcona wrażliwość na różnice wysokości (poprawna intonacja w śpiewie i grze na instrumencie, słuchowe rozróżnianie dźwięków wyższych i niższych);

⁵ Tamże, s. 112.

⁶ E. E. Gordon, *Umuzycznianie niemowląt i małych dzieci. Teoria i wskazówki praktyczne*, tłum. E. Kuchtowa, A. Zielińska, „Zamiast Korepetycji”, Kraków 1997, s. 14.

- u dzieci pięcio- i sześcioletnich następuje rozwój percepcji słuchowej, obejmującej organizację zespołu bodźców, np. struktur rytmicznych, melodycznych, tonalności, harmonii (poprawne odtwarzanie melodii głosem związane z rozwojem wyobrażeń słuchowych oraz motoryki aparatu głosowego);
- zwiększa się czułość na zmiany dynamiczne w muzyce – chociaż nie do końca (nawet u starszych przedszkolaków) ma to odzwierciedlenie w ruchach;
- występuje dość wysoki poziom umiejętności zapamiętywania i rozróżniania barwy niektórych instrumentów muzycznych, m.in. skrzypiec, trąbki, klarnetu i wiolonczeli;
- pojawia się łatwość w rozpoznawaniu znanych dzieciom utworów i określanie ich charakteru;
- znacznie później od innych zdolności rozwija się słuch harmoniczny), który umożliwia dzieciom rozróżnianie konsonansów i dysonansów oraz wyrażanie swojego stosunku do nich;
- dominującym elementem koncentrującym uwagę dzieci pięcioletnich jest melodia, a rozwój zdolności rozpoznawania stałości frazy melodycznej wyprzedza zdolność rozpoznawania stałości rytmu;
- dzieci pięcio- i sześcioletnie są już dojrzałe do opanowania elementarnych zasad pisma nutowego;
- siódmy rok życia jest odpowiednim okresem do rozpoczęcia ćwiczeń i uzyskania znacznego postępu w zakresie elementarnych pojęć muzycznych;
- rozwój zdolności do odtwarzania melodii głosem u uczniów klas I–III przebiega zgodnie ze stadiami wyróżnionymi już dla wieku przedszkolnego;
- poczucie tonalne rozwija się już we wczesnym dzieciństwie, jednak dopiero dzieci w ósmym roku życia są zdolne określić, kiedy melodia nagle zmienia tonację, czy ma dźwięk centralny, w którym momencie kończy się na tonice;
- w zakresie dynamiki wraz z wiekiem zachodzą stopniowe zmiany – w I klasie dzieci nie spostrzegają jeszcze drobnych przesko-

ków dynamicznych, ale w klasie II dzieci zauważają już odcienie dynamiczne i często odtwarzają je ruchowo;

- słuch harmoniczny uważa się za tę zdolność, która wyraźnie różni uczniów wysoce uzdolnionych od mniej muzycznych (głównie w odniesieniu do procesu analizy budowy akordów);
- między uczniami klas I–II oraz III–IV są zauważalne spore różnice w procesie uczenia się na pamięć melodii piosenek;
- reakcje rytmiczne dzieci sześćo–siedmioletnich są w znacznym stopniu zsynchronizowane ze słyszaną muzyką i stałe przy kolejnym słuchaniu utworu (dzieci szkolne odtwarzają ruchem wyraźny schemat rytmiczny melodii)⁷.

W literaturze istnieją różne koncepcje rozwoju muzycznego dziecka. Każda z nich jest interesująca i powinna być znana przez nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

ZADANIE

a) W literaturze przedmiotu i innych źródłach poszukaj informacji o wybranych koncepcjach rozwoju muzycznego. Opracuj je w formie graficznej, na osi czasu, która będzie ilustrowała rozwój dziecka. Proponowane tematy:

- wczesny rozwój muzyczny w ujęciu Helmuta Mooga
- spiralny model rozwoju muzycznego Keitha Swanwicka i June Tillman
- teoria uczenia się muzyki Edwina E. Gordona
- rozwój muzyczny według Johna A. Slobody
- ujęcie rozwoju muzycznego w polskiej psychologii muzyki
- neurodydaktyka muzyczna.

⁷ K. Lewandowska, *Rozwój zdolności...*, dz. cyt., s. 14. Zob. też: I. Burczyk, *Muzyka w aspekcie rozwoju muzycznego dziecka*, <http://epuzon.blogspot.com/> [dostęp: 15.08.2019]; B. Bonna, *Rozwój muzyczny dzieci w wieku wczesnoszkolnym jako cel edukacyjny*, [w:] *Psychologia rozwoju muzycznego a kształcenie nauczycieli*, red. B. Kamińska, Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina, Warszawa 2007, s. 171–175.

II. ZARYS TEORII MUZYKI

Celem tego podrozdziału nie jest skrótowe zaprezentowanie zagadnień z zakresu teorii i zasad muzyki. Zostanie tu przedstawiony kontekst tej problematyki, zagadnienia oraz źródła, które mogą okazać się pomocne w doskonaleniu teoretycznej wiedzy muzycznej przyszłych nauczycieli.

W zakres kompetencji nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej wchodzi kompetencje muzyczne, także z zakresu teorii muzyki. Chociaż są to wiadomości podstawowe, które powinien posiadać każdy dorosły człowiek po edukacji muzycznej w szkołach powszechnych (podstawowej, średniej), to jednak – ze względu na jakość nauczania muzyki w polskim systemie – niejednokrotnie właśnie ten obszar jest najmniej znany, oswojony. Nauczyciele są zobligowani (np. przez podstawy programowe) do zapoznania dzieci z elementami teorii muzyki (zagadnienia wymienione w dalszej części). Niestety, braki w ich podstawowej wiedzy muzycznej (których często nie da się nadrobić w toku zajęć z metodyki muzyki na studiach przygotowujących do zawodu nauczyciela) rozpoczynają proces unikania, marginalizowania tych treści w pracy dydaktycznej z dziećmi w przedszkolu i szkole. Nauczyciele (z wyjątkami, np. osób, które mają jakiegokolwiek doświadczenie muzyczne lub specjalistyczne wykształcenia muzyczne) nie czują się kompetentni do podejmowania w toku zajęć z dziećmi zagadnień z zakresu teorii muzyki. Nie jest to właściwe podejście. Istnieje mnóstwo materiałów edukacyjnych, które mogą wykorzystać nauczyciele w poszerzaniu swojej wiedzy z oraz pracy z dziećmi.

W dalszej części przedstawiono zagadnienia z teorii muzyki wraz z przykładowymi źródłami wiedzy, również multimedialnymi.

ZAGADNIENIA:

a) Podstawowe wiadomości teoretyczne z zakresu muzyki, budowa utworu muzycznego (elementy dzieła muzycznego: rytm, melodia, harmonia, dynamika, artykulacja i inne), notacja muzyczna:

- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiedza/terminy/>
- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiedza/kompozytorzy/>
- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiedza/epoki/>
- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/nauka/nuty-od-podstaw/>
- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/szukaj/?s=elementy+dzienie%C5%82a+muzycznego>
- <http://www.kursnamuzyke.pl/szkola-podstawowa/muzyka-w-1-3/zapis-nutowy/nuty>
- <http://www.kursnamuzyke.pl/szkola-podstawowa/muzyka-w-1-3/zapis-nutowy/tataizacja>
- <http://www.kursnamuzyke.pl/szkola-podstawowa/muzyka-w-4-6/zasady-muzyki/metrum-i-takty>

b) Rodzaje instrumentów muzycznych i ich brzmienia:

- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiedza/instrumenty/>
- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/multimedia/filmy-o-instrumentach/>
- <http://www.kursnamuzyke.pl/szkola-podstawowa/muzyka-w-1-3/instrumenty-muzyczne/podzial-instrumentow>
- <http://www.kursnamuzyke.pl/using-joomla/flazolet>

c) Formy i gatunki muzyczne:

- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiedza/gatunki/>
- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiedza/gatunki/forma-muzyczna/>

d) Kanon literatury muzycznej:

- <http://www.muzykotekaszkolna.pl/kanon/>

Do utrwalenia wiadomości z zakresu teorii muzyki mogą być wykorzystane karty *Lang Lang Music Theory Cards*⁸. Zestaw składa się z 52 kolorowych kart z pytaniami oraz wyjaśnieniami dotyczącymi podstaw teorii muzyki oraz zapisu nutowego. Są przydatne dla każdego początkującego muzyka. Mogą także służyć do pracy z dziećmi w tym obszarze. Przykładowe karty:

Fot. 1–3. Lang Lang Music Theory Cards – karty do nauki teorii muzyki dla dzieci

Źródło: Alenuty.pl – księgarnia muzyczna, <https://www.alenuty.pl/pl/> [dostęp: 1.08.2019].

Aby sprawdzić swoją wiedzę muzyczną, można również wykonać test znajdujący się [tutaj](#)⁹.

Na następnej stronie zaprezentowano grafikę, która stanowi przystępnie opracowany skrót podstawowych pojęć muzycznych. Mogą być one szczególnie użyteczne dla studentów – przyszłych nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, którzy nie mają wykształcenia muzycznego.

⁸ W zasobach Pracowni Muzycznej.

⁹ M. Grusiewicz, *Test kompetencji muzycznych uczniów kończących szkołę podstawową*, <https://docplayer.pl/13570903-Test-kompetencji-muzycznych-uczniow.html> [dostęp: 1.08.2019].

Fot. 4. Podstawowe pojęcia z zakresu muzyki

Podstawowe pojęcia z zakresu muzyki

System liniowy składa się z pięciu linii i przestrzeni między nimi. Nuty zapisuje się na liniach oraz w przestrzeniach pomiędzy liniami. Ponieważ istnieje więcej dźwięków niż może pomieścić pięciolinią, pod i nad systemem pięciolinią stosuje się tak zwane linie pomocnicze.

Klucze

Klucz znajduje się na początku zapisu notowego. Pełni on funkcję podobną do prawdziwego klucza, ponieważ wyznacza dokładną nazwę nuty. Klucz wiolinowy (klucz G) leży na drugiej linii od dołu i wyznacza dźwięk g'. Klucz basowy (klucz F) leży na drugiej linii od góry i wyznacza dźwięk f'.

Klucz wiolinowy

Klucz basowy

Wartości nut i pauz

W takcie 4/4 na jeden takt przypadają cztery ćwierćnuty lub cztery pauzy ćwierćnotowe. Wartości te można zarówno dzielić jak i przebudować. Podwójną długość ma półnuta i patka półnotowa, czterokrotnie dłuższą cała nuta i pauza całonotowa, a o połowę krótszą jest ósemka i pauza ósemkowa.

Czas trwania i wartość nuty

Nuty albo pauzy, za którymi znajdują się kropki są przedłuż one o połowę ich wartości.

Takty i metrum

Kreski taktowe dzielą każdy utwór muzyczny na jednokrotne odniki czasowe (=takty). Najczęściej spotyka się następujące taktowanie (metrum):

Tonacje

Tonacja (lub gama) może bazować na każdym z dźwięków. Dźwięk podstawowy daje danej gamie nazwę. Gamę występują w tonacji durowej albo molowej. Gamę durową i molową składają się z ósmu dźwięków. Pierwszy i ósmy dźwięk tworzą oktawę i są najbliższymi sobie, tymi samymi dźwiękami.

Tonacja durowa

Tonacja durowa posiada pięć całych tonów oraz dwa półtony. Półtony w tonacji dur znajdują się zawsze między trzecim i czwartym oraz między siódmym i ósmym dźwiękiem. (Charakterystyczna jest tutaj tercja wielka, jak nazywa się odstęp między pierwszym i trzecim dźwiękiem w durowej; tutaj c' i e')

Tonacja molowa

Tonacja molowa posiada półtony między drugim a trzecim oraz między piątym i szóstym dźwiękiem gamy.

Klawiatura

Znaki chromatyczne przykłukowe i przygodne

Znaki chromatyczne przykłukowe umieszcza się bezpośrednio za kluczem i określają one tonację utworu. Znaki przygodne znajdują się bezpośrednio przed daną nutą i obowiązuja (o ile nie zostaną skasowane) do końca danego taktu. Bemol (b) obniża dźwięk o pół tonu w dół. Krzyżyk (k) podwyższa dźwięk. Kasownik (k) kasuje działanie znajdujących się wcześniej znaku chromatycznego (przykłukowego lub przygodnego).

Kolejność i rozmieszczenie znaków chromatycznych

Interwał

Odstęp między dwoma dźwiękami nazywa się interwałem:

Tryton muzyczny w dwóch wersjach

Akord

Współbrzmienie przynajmniej trzech dźwięków nazywane jest akordem. Na każdym dźwięku tonacji można zbudować trójdźwięk. Trójdźwięki nad stopniami I, IV, V to główne trójdźwięki, które służą jako podkład do wielu piosenek. Najjaśniejszym czterodźwiękiem jest akord dominantowy septymowy, rozwijający się prawie zawsze na akord podstawowy (toniczny).

Przewroty trójdźwięki

W przewrotach trójdźwięki tercja bądź kwinta stanowią jego najniższy dźwięk:

Koło kwintowe

Pokrewieństwo tonacji daje się przedstawić za pomocą koła, zwanego kołem kwintowym, przy czym dźwięki podstawowe sąsiadujących ze sobą tonacji są zawsze oddalone od siebie o jedną kwintę czystą.

Źródło: Archiwum autorki.

ZADANIE

Po zapoznaniu się z zagadnieniami teoretycznymi spróbuj dokonać analizy zapisu nutowego dwóch wybranych piosenek dziecięcych (skany zapisów nutowych na stronach 17. i 19.) oraz udzielić odpowiedzi na kilka pytań:

1. Piosenka *Wietrzyku, psotniku*

a) Jaka jest tonacja utworu? Jak to określić i skąd to wiadomo?

.....
.....
.....

b) Jakie jest metrum utworu?

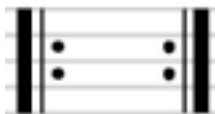
.....

c) Jakie jest tempo piosenki?

.....

d) Co oznacza ten znak?

.....

e) Jaka jest najdłuższa wartość rytmiczna w tej piosence?

.....

f) Jaka jest skala dźwięków tej piosenki?

.....

g) Proszę najpierw przeczytać zapis nutowy (wartości rytmiczne), tataizując, a potem przeczytać tekst słowny we właściwym rytmie (wg zapisu nutowego).

2. Piosenka *Cztery piłki*

a) Jaka jest tonacja utworu? Jak to określić i skąd to wiadomo?

.....
.....
.....

b) Jakie jest metrum utworu?

.....

c) Jakie jest tempo piosenki?

.....

d) Jaka jest najdłuższa wartość rytmiczna w tej piosence?

.....

e) Jaka jest skala dźwięków tej piosenki?

.....

f) Proszę najpierw przeczytać zapis nutowy (wartości rytmiczne), tataizując, a potem przeczytać tekst słowny we właściwym rytmie (wg zapisu nutowego).

Fot. 6. Cztery piłki – zapis nutowy

Cztery piłki

muzyka: Zbigniew Ciecchan
słowa: Anna Bernat

Dość szybko

1. Zi - ma pił - kę ma śnie - go - wą, w sam raz dla bał -
wa - na, to - czy cią - gle pił - kę no - wą
pię - knie ro - ze - śmia - na. Hop, do gó - ry,
hop, do do - łu, pił - ka tu, pił - ka tam,
ra - zem z zi - mą, ra - zem z zi - mą w pił - kę gram!

1. Zima piłkę ma śniegową,
w sam raz dla balwana,
toczy ciągle piłkę nową
pięknie roześmiana.

Ref.: Hop, do góry, hop, do dołu,
piłka tu, piłka tam,
razem zimą, razem zimą
w piłkę gram!

2. Wiosna złotą piłkę toczy
po błękitnym niebie,
jeszcze moment, zamknij oczy –
może trafić w Ciebie...

Ref.: Hop, do góry, hop, do dołu,
piłka tu, piłka tam,
razem z wiosną, razem z wiosną
w piłkę gram!

3. W lecie piłkę mam prawdziwą,
zawsze z sobą noszę,
moja piłka jest jak żywa,
piłka za dwa grosze...

Ref.: Hop, do góry, hop, do dołu,
piłka tu, piłka tam,
razem z latem, razem z latem
w piłkę gram!

4. A jesienią pełno piłek
leży sobie w sadzie,
Jesień chodzi jak ogrodnik,
w kosze piłki kładzie...

Ref.: Hop, do góry, hop, do dołu,
piłka tu, piłka tam,
przez rok cały, przez rok cały
w piłkę gram!

Źródło: *Entliczek-Pęcliczek. Pięćlatki. Książka nauczyciela 2*, Nowa Era, Warszawa 2008, s. 153.

III. EDUKACJA MUZYCZNA W PRZEDSZKOLU I EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

1. Zarys ogólny

Edukacja muzyczna to formalne nauczanie muzyki – jej wykonywania, teorii, form i stylów. Jednocześnie, jak podkreśla Maria Przychoździńska, jest to „uwrażliwienie wyobraźni na wartości muzyczne”¹⁰. Wartości w muzyce bywają współcześnie postrzegane i rozumiane bardzo różnie i to zagadnienie również stanie się większą częścią niniejszego opracowania.

Edukację muzyczną możemy rozumieć na kilka sposobów:

- jako naukę (nauczanie i uczenie się) tworzenia oraz słuchania muzyki – czyli działanie w oparciu o muzykę, z wykorzystaniem muzyki;
- jako naukę wiedzy formalnej, np. o tworzeniu muzyki, słuchaniu muzyki, historii muzyki oraz teorii muzyki;
- jako naukę przygotowującą do wykonywania (tworzenia) muzyki lub do rozpoczęcia kariery wykonawcy, kompozytora, historyka, krytyka, badacza bądź nauczyciela.

Edukacja muzyczna w przedszkolu i szkole podstawowej jest tożsama z dwoma pierwszymi określeniami. Niewątpliwie jednak właściwa jakość edukacji dziecka w obszarze muzyki ma kluczowe znaczenie dla jego ewentualnej późniejszej kariery muzyka.

Proces wspomagania rozwoju i edukacji dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym i edukacją wczesnoszkolną w Polsce opisują Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla

¹⁰ A. Białkowski, *Wstęp*, [w:] *Edukacja muzyczna. Tożsamość i praktyka*, red. A. Białkowski, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006, s. 8. Zob. też: M. Przychoździńska, *Metodyka wychowania muzycznego. Status i zakresy nauczania*, [w:] *Edukacja estetyczna w perspektywie przemian szkoły współczesnej*, red. A. Białkowski, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1997; M. Przychoździńska-Kaciczak, *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycja – współczesność*, WSiP, Warszawa 1987; M. Przychoździńska, *Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju*, WSiP, Warszawa 1989.

przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego i Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej¹¹. W dokumencie dotyczącym etapu przedszkolnego wydzielono cztery obszary rozwoju dziecka: emocjonalny, społeczny, fizyczny oraz poznawczy. Aktywność muzyczną przypisano do tego ostatniego, podając także szczegółowe umiejętności i kompetencje, które w tym zakresie powinien posiadać absolwent przedszkola. Według Podstawy dziecko przygotowane do nauki w szkole:

- eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną;
- słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki, dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku, oraz wyraża ją ruchem, reaguje na sygnały, muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku;
- śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe;
- chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu;
- wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej;
- aktywnie słucha muzyki;
- wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni, również te ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, np. hymn przedszkola, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości takich jak

¹¹ Zob. załączniki nr 1 i 2 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. poz. 356, <http://prawo.sejm.gov.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

Dzień Babci i Dziadka, święta przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne;

- w skupieniu słucha muzyki¹².

Podstawa programowa dla edukacji wczesnoszkolnej wyznacza również cele edukacji muzycznej dzieci w kilku obszarach, do których zalicza słuchanie muzyki, ekspresję muzyczną, improwizację ruchową, rytmikę i taniec, grę na instrumentach muzycznych, znajomość form zapisu dźwięku¹³.

Edukacja muzyczna w przedszkolu i klasach I–III jest realizowana w toku zajęć dydaktycznych prowadzonych przez nauczyciela edukacji przedszkolnej/wczesnoszkolnej (osoba taka posiada przygotowanie pedagogiczne, ale wykształcenie muzyczne nie jest wymagane) oraz podczas lekcji dodatkowych (np. rytmika, chór, taniec), których organizowanie zwykle powierza się specjalistom z kwalifikacjami kierunkowymi (ostatecznie decydują o tym organ prowadzący, podmiot finansujący oraz dyrektor placówki). Warunki, w jakich ona przebiega, są różne – w zależności od wyposażenia placówki. Podstawę stanowi przystosowana sala oraz zasób pomocy dydaktycznych (instrumenty muzyczne, plansze, przybory do

¹² Tamże, s. 6. Por. cele operacyjne edukacji muzycznej określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Dziecko kończące przedszkole: śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym śpiewie, w tańcach i muzykowaniu; dostrzega zmiany charakteru muzyki (np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku) i wyraża je ruchem; wyraża stany emocjonalne, pojęcia i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej – instrumentalnej (z użyciem instrumentów perkusyjnych oraz innych przedmiotów), wokalne i ruchowej; w skupieniu słucha muzyki, w tym także muzyki poważnej (Dz.U. poz. 977, s. 5, <http://prawo.sejm.gov.pl/> [dostęp: 1.08.2019]).

¹³ Podstawa programowa – Szkoła podstawowa I–III, <https://podstawaprogramowa.pl/> [dostęp: 1.08.2019]. Szczegółowe cele/osiągnięcia dziecka po edukacji wczesnoszkolnej w zakresie muzyki zostaną zaprezentowane wraz z komentarzem w dalszej części skryptu.

działań muzycznych). Oprócz nauczyciela oraz przestrzeni edukacyjnej znaczenie mają jeszcze znajomość zasad metodycznych oraz higiena procesu nauczania (odpowiedni czas trwania zajęć, właściwy dobór treści, form oraz narzędzi i inne)¹⁴.

Muzyka oddziałuje na wiele sfer rozwojowych dziecka, co potwierdzają liczne badania¹⁵. W obszarze emocjonalno-społecznym dostrzega się korzystny wpływ zabaw muzycznych o charakterze integracyjnym i ruchowym, piosenek oraz ćwiczeń ekspresyjnych na zaspokajanie potrzeby bezpieczeństwa, akceptacji, przynależności do grupy i kontaktu z rówieśnikami. Ponadto dzięki obcowaniu z muzyką poprawia się umiejętność dekodowania symboli, przestrzegania umów. Kolejną zaletą jest nauka rozumienia i wyrażania emocji oraz komunikowania się. W aspekcie rozwoju fizycznego poprzez aktywność muzyczną dzieci zaspokajają potrzebę spontanicznego i kierowanego ruchu. Jednocześnie usprawniają małą i dużą motorykę, koordynację wzrokowo-ruchowo-słuchową, zdolność reagowania ciałem na różne elementy dzieła muzycznego (rytm, artykulację, tempo, dynamikę) oraz orientację w schemacie własnego ciała i przestrzeni. Jeśli chodzi o predyspozycje umysłowe, to warto zaznaczyć, że muzyka wspomaga koncentrację uwagi, pamięć słuchową i wzrokową, myślenie logiczne, przyczynowo-skutkowe

¹⁴ A. Gandzel, *Dydaktyczne aspekty przedszkolnej edukacji muzycznej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2015, t. 7, nr 2, s. 110–111, <http://czasopisma.tnkul.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

¹⁵ Zob. prace m.in.: Zofii Burowskiej, Ewy Głowackiej, Edwina E. Gordona, Stanisława Popka, Marii Przychodzińskiej, Aelwyn Pugh, Lesley Pugh, Wiesławy Aleksandry Sacher, Alfreda Tomatisa. Zob. też: H. Danel-Bobrzyk, *Muzyka we wszechstronnym wychowaniu dziecka*, [w:] *Muzyka w edukacji i wychowaniu*, red. H. Danel-Bobrzyk, J. Uchyła-Zroski, Wydawnictwo uŚ, Katowice 1999, s. 9–16; A. Górniok-Naglik, *Muzyka a rozwój małego dziecka*, [w:] *Dziecko w świecie muzyki*, red. B. Dymara, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010, s. 53–66; R. Ławrowska, *Edukacja muzyczna dziecka jako nowa specjalność pedagogiczno-muzyczna*, [w:] *Nowe obszary i drogi rozwoju edukacji muzycznej w Polsce*, red. A. Białkowski, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2012, s. 151–156; W. A. Sacher, *Pedagogika muzyki*, dz. cyt., s. 207–229.

oraz abstrakcyjne. Z badań wynika również, że określone gatunki muzyczne sprzyjają prawidłowemu funkcjonowaniu mózgu człowieka¹⁶. Utwory muzyczne odgrywają pozytywną rolę w rozwoju mowy (szczególnie słuchu fonemowego i fonetycznego), a śpiewanie wzmacnia wydolność narządów odpowiedzialnych za artykulację, oddychanie, emisję głosu. Ćwiczenia w rytmizowaniu mowy oraz ćwiczenia logorytmiczne mają charakter profilaktyczny, zapobiegający wadom wymowy. Nie ulega zatem wątpliwości, że korzyści wynikające z aktywności muzycznej są dla rozwoju dziecka ogromne¹⁷. Te wymienione tutaj nie stanowią zamkniętego zbioru.

Edukacja muzyczna najmłodszych ma również swoje uzasadnienie w ich predyspozycjach do doświadczania, uczenia się muzyki¹⁸. Dziecko w wieku przedszkolnym może umieć, wiedzieć, rozumieć w zakresie muzyki bardzo wiele, a wszystko to jest podstawą, filarem. Na późniejszych etapach rozwoju i edukacji (aż do wieku dorosłego) te kompetencje są jedynie rozwijane, udoskonalane. Przedszkolak, jeśli stworzy się mu odpowiednie warunki, może:

- słuchać w skupieniu różnej muzyki
- poprawnie śpiewać, intonować
- postrzegać formę i wyraz w muzyce
- koordynować ruch z metrum i rytmem
- być ekspresyjnym ruchowo, głosowo, „tworzyć” muzykę
- intencjonalnie wydobywać dźwięki, „grać na instrumentach,

¹⁶ Zob. badania m.in.: Marie Forgeard, Brendy Hanna-Pladdy, Gottfrieda Schlauga, Pawła Krukowa.

¹⁷ M. Kondracka-Szala, *Przedszkolak w świecie muzyki. Refleksje teoretyczno-praktyczne*, [w:] *Dziecko w sytuacjach uczenia się. Stan i perspektywy badań*, red. E. Jezierska-Wiejak, J. Malinowska, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2015, s. 105–120; A. Weiner, *Rozwój muzyczny człowieka – wybrane ujęcia*, [w:] *Edukacyjny i terapeutyczny aspekt sztuki*, red. A. M. Żukowska, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013, s. 23–39; M. Januszewska-Warych, *Uzdolnienia muzyczne*, dz. cyt., s. 109–123.

¹⁸ M. Suświłło, *Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2003, s. 25–30.

w tym perkusyjnych

- rozumieć symbolikę zapisu nutowego
- rozwijać wrażliwość na tonację, harmonię, wysokość, barwę i głośność dźwięku¹⁹.

Warto po raz kolejny zaznaczyć, że wiek przedszkolny i wczesnoszkolny ma szczególne znaczenie w kontekście przyszłości muzycznej dziecka, gdyż na tym etapie swojego rozwoju nabywa ono pewne trwałe cechy, buduje swoje zainteresowania i gusty, które będzie formowało (lub nie) w przyszłości²⁰.

Bardzo interesujące wydaje się zagadnienie formalnej, powszechnej edukacji muzycznej dzieci przedszkolnych i na I etapie edukacyjnym w innych krajach europejskich oraz na świecie.

ZADANIE

Wykorzystując różnorodne źródła, poszukaj informacji dotyczących współczesnej edukacji muzycznej dzieci w różnych krajach w Europie i na świecie. Zwróć szczególną uwagę na rozwiązania – systemowe, metodyczne, które są wyjątkowo ciekawe, mogą stanowić wzór, inspirację dla dziecięcej edukacji muzycznej w Polsce.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

¹⁹ Zob. K. Lewandowska, *Rozwój zdolności muzycznych*, dz. cyt., s. 283–299; W. A. Sacher, *Pedagogika muzyki*, dz. cyt., s. 94–97.

²⁰ E. E. Gordon, *Umuzycznianie niemowląt*, dz. cyt., s. 5; M. Kondracka-Szala, *Przedszkolak w świecie muzyki*, dz. cyt., s. 108.

Fot. 7. Lekcja gry na pianinie, 1947

Źródło: Y. Joel, *Playing Piano By Eye*, Google Arts & Culture, <https://artsandculture.google.com/> [dostęp: 21.08.2019].

2. Wymagania Podstawy programowej dla przedszkoli i klas I–III w obszarze edukacji muzycznej wraz z komentarzem metodycznym

ZADANIE

Poniższe zadanie jest zadaniem długofalowym. W toku zajęć dydaktycznych z przedmiotu będą realizowane treści, które pozwolą na uzupełnienie komentarzem metodycznym poniższych wymagań/celów, postawionych przed nauczycielami i dziećmi/uczniami w obszarze edukacji muzycznej. Zadanie polega na opisaniu, co dany cel oznacza w praktyce, i podaniu konkretnych przykładów ćwiczeń, zabaw, schematów graficznych, jak może być on realizowany. Propozycja: forma tabeli.

Tabela celów w obszarze edukacji muzycznej		
Poziom edukacyjny		
Cel	Opis	Sposoby realizacji

PRZEDSZKOLE

Dziecko:

- a) eksperymentuje rytmem, głosem, dźwiękami i ruchem, rozwijając swoją wyobraźnię muzyczną;
- b) słucha, odtwarza i tworzy muzykę, śpiewa piosenki, porusza się przy muzyce i do muzyki;
- c) dostrzega zmiany charakteru muzyki, np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku, oraz wyraża ją ruchem;
- d) reaguje na sygnały;
- e) muzykuje z użyciem instrumentów oraz innych źródeł dźwięku;
- f) śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe;
- g) chętnie uczestniczy w zbiorowym muzykowaniu;
- h) wyraża emocje i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej;
- i) aktywnie słucha muzyki;
- j) wykonuje lub rozpoznaje melodie, piosenki i pieśni, także te ważne dla wszystkich dzieci w przedszkolu, np. hymn przedszkola, charakterystyczne dla uroczystości narodowych (hymn narodowy), potrzebne do organizacji uroczystości takich jak Dzień Babci i Dziadka, święto przedszkolaka (piosenki okazjonalne) i inne;
- k) w skupieniu słucha muzyki.

KLASY I–III

1. Osiągnięcia w zakresie słuchania muzyki. Uczeń:

- a) słucha, poszukuje źródeł dźwięku i je identyfikuje;
- b) słucha muzyki w połączeniu z aktywnością ruchową, gestami dźwiękotwórczymi: klaskanie, pstrykanie, tupanie, uderzanie o uda itp., oraz z towarzyszeniem prostych opracowań instrumentalnych;
- c) reaguje na sygnały muzyczne w różnorodnych sytuacjach zadaniowych;

- d) odróżnia dźwięki muzyki, np. wysokie – niskie, długie – krótkie, ciche – głośne, głosy ludzkie: sopran, bas; odróżnia i nazywa wybrane instrumenty muzyczne;
- e) rozróżnia muzykę wykonywaną przez solistę, chór, orkiestrę;
- f) rozróżnia na podstawie słuchanego utworu muzykę: smutną, wesołą, skoczną, marszową itp.;
- g) słucha w skupieniu krótkich utworów muzycznych.

2. Osiągnięcia w zakresie ekspresji muzycznej. Śpiew. Uczeń:

- a) śpiewa różne zestawy głosek, sylaby, wykorzystuje poznane melodie i tworzy własne, naśladuje odgłosy zwierząt;
- b) nuci poznane melodie, śpiewa piosenki podczas zabawy, nauki, uroczystości szkolnych, świąt w tym świąt narodowych;
- c) śpiewa śpiewanki, piosenki i pieśni charakterystyczne dla tradycji i zwyczajów polskich, kilka utworów patriotycznych i historycznych;
- d) śpiewa, dbając o prawidłową postawę, artykulację i oddech, przy zachowaniu naturalnej skali głosu;
- e) rozpoznaje i śpiewa hymn Polski;
- f) śpiewa kilka wybranych krótkich piosenek w języku obcym.

3. Improwizacja ruchowa, rytmika i taniec. Uczeń:

- a) przedstawia ruchem treść muzyczną (np. dynamikę, nastrój, wysokość dźwięku, tempo, artykulację) oraz treść pozamuzyczną (np. fabułę, odczucia, przekład znaczeniowy słów);
- b) interpretuje ruchem schematy rytmiczne;
- c) tworzy improwizacje ruchowe inspirowane wyliczankami, rymowankami i rytmizowanymi tekstami;
- d) wykonuje płasy;
- e) porusza się i tańczy według utworzonych przez siebie układów ruchowych, z rekwizytem, bez rekwizytu do muzyki i przy muzyce;

- f) tworzy sekwencje i układy poruszania się do ulubionych przez siebie utworów muzycznych, wykorzystuje je do animacji i zabawy w grupie;
- g) tańczy według układów ruchowych charakterystycznych dla wybranych tańców (w tym integracyjnych, ludowych polskich oraz innych krajów Europy i świata).

4. Gra na instrumentach muzycznych. Uczeń:

- a) gra zadane przez nauczyciela i własne schematy rytmiczne;
- b) wykonuje tematy rytmiczne wybranych, znanych utworów muzycznych (ludowych, popularnych, dziecięcych, klasycznych, wokalnych, instrumentalnych, polskich i zagranicznych) z użyciem instrumentów perkusyjnych;
- c) realizuje schematy i tematy rytmiczne, eksperymentuje przy użyciu np. patyczków, pudełek, papieru, trawy, piszczalek, gwizdków, kogucików na wodę;
- d) wykonuje instrumenty m.in. z materiałów naturalnych i innych oraz wykorzystuje tak powstałe instrumenty do akompaniamentu, realizacji dźwięku podczas zabaw i zadań edukacyjnych, organizacji koncertów i przedstawień teatralnych;
- e) wykonuje akompaniament do śpiewu, stosuje gesty dźwiękotwórcze (np. tupanie, klaskanie, pstrykanie, uderzanie o uda);
- f) eksperymentuje i poszukuje dźwięków, fragmentów znanych melodii przy użyciu np. dzwonek, ksylofonu, fletu podłużnego, fłażoletu – flecika polskiego;
- g) gra melodie piosenek i utworów instrumentalnych, do wyboru: na dzwonekach, ksylofonie, flecie podłużnym, fłażolecie – fleciku polskim lub innych.

5. Osiągnięcia w zakresie znajomości form zapisu dźwięku. Uczeń:

- a) wyjaśnia różne formy zapisu dźwięków, muzyki, np. nagranie przy pomocy komputera, dyktafonu, telefonu, czy zapis przy pomocy notacji muzycznej;

- b) w zabawie z instrumentami perkusyjnymi zapisuje dźwięki, np. poprzez układ piktogramów, klocków rytmicznych, kolorów, liczb czy obrazków; szyfruje, koduje, wykorzystuje utworzony zapis w zabawie;
- c) korzysta z wybranego zapisu melodii w czasie gry na instrumencie: dzwonkach, ksylofonie, flecie podłużnym, fłażolecie – fliciku polskim²¹.

3. Formy aktywności muzycznej dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych

W literaturze przedmiotu, również metodycznej, wymienia się następujące formy aktywności muzycznej:

- a) śpiew
- b) grę na instrumentach
- c) ruch przy muzyce, w tym taniec
- d) słuchanie muzyki
- e) tworzenie muzyki
- f) przekazywanie wiedzy o muzyce.

Stanowią one podstawę działań edukacyjnych, podejmowanych przez nauczycieli podczas edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Dlatego są również punktem wyjścia do zajęć dydaktycznych prowadzonych w ramach przygotowania do zawodu nauczyciela.

a) Śpiew – jest to podstawowa, pierwotna forma kontaktu z muzyką i potrzeba dzieci. Odgrywa bardzo ważną rolę w rozwoju nie tylko muzycznym, lecz także społeczno-emocjonalnym, już od etapu prenatalnego²².

Nauczyciel dobrze przygotowany do prowadzenia śpiewu powinien znać piosenkę, umieć ją czysto i poprawnie zaśpiewać, mieć poczucie rytmu konieczne do klaskania i poruszania się zgodnie

²¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r., dz. cyt., s. 6, 44–46.

²² Por. metoda uczenia się muzyki E. E. Gordona.

z melodią utworu. Jeśli nauczyciel pomimo starań i ćwiczeń nie śpiewa czysto, to lepiej w takim przypadku skorzystać z gotowego nagrania piosenki w wersji wokalnie-instrumentalnej. Aby właściwie przygotować nauczyciela do muzykowania z dziećmi, podczas zajęć metodycznych ze studentami realizuje się ćwiczenia artykularyjno-emisyjne, solmizację melodii w zakresie poznanych dźwięków i skal, podejmuje się próby czytania nut głosem, śpiewania piosenek z pamięci, ze słuchu oraz przy pomocy nut i z nut (repertuar dobierany z literatury dziecięcej, piosenek popularnych, utworów z literatury muzycznej), wykonywania melodii do tekstów przysłów, wyliczanek, wierszy itp.

ZADANIE

Na podstawie wiadomości zdobytych podczas zajęć dydaktycznych oraz wykorzystując inne źródła, przedstaw przebieg (krok po kroku) uczenia dzieci nowej piosenki.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Gra na instrumentach – jest to aktywność bardzo lubiana przez dzieci i rzadziej wykorzystywana przez nauczycieli niż śpiew. Należy pamiętać o tej formie kontaktu dziecka z muzyką, ponieważ gra na instrumentach wspomaga rozwój wielu ważnych funkcji (np. poczucia rytmu, wrażliwości na zmiany tempa, dynamiki, wysokości i barwy dźwięku), rozwija koordynację wzrokowo-słuchowo-ruchową, sprawność manualną. Ponadto daje dzieciom poczucie sprawstwa, możliwość tworzenia i wyboru, ćwiczy współpracę w grupie i uważność na siebie nawzajem.

W tej formie aktywności najpierw wykorzystuje się instrumenty naturalne, tzn. ciało (tupanie, klaskanie, uderzania o uda), przedmioty codziennego użytku (drewniane łyżki, miski) oraz okazy naturalne (patyki, kamienie, kasztany), następnie instrumenty perkusyjne z instrumentarium Orffa (niemelodyczne, np. trójkąt, tamburyn, kołatkę, tarkę; melodyczne: dzwonki, ksylofon), w dalszej kolejności inne instrumenty melodyczne, np. flet, oraz instrumenty dowolne, np. fortepian, gitarę, akordeon. Realizowanie gry na instrumentach może się odbywać w formie odtwórczej (granie z zapisów graficznych, akompaniowanie zgodnie z poleceniem lub zapisem) i twórczej (tworzenie akompaniamentu, ilustracji dźwiękowych do zjawisk, stanów emocjonalnych, obrazów malarskich, bajek, opowiadań). Gra na instrumentach przyjmuje również różne formy zespołowe, zbiorowe i indywidualne.

ZADANIE

Na podstawie doświadczeń zdobytych podczas zajęć dydaktycznych (lub poza nimi) wymień kilka – najciekawszych twoim zdaniem – propozycji działań, aktywności z wykorzystaniem gry na instrumentach.

.....

.....

.....

.....

- ków, tempa) oraz opowieści ruchowe (zabawy oparte na treści piosenek, bajek albo wierszy)²³;
- tańce, głównie elementy tańców ludowych – polskich i obcych, jak również tańce integracyjne, towarzyskie (w zależności od kompetencji nauczyciela, możliwości i potrzeb dzieci).

ZADANIE

Na podstawie doświadczeń zdobytych podczas zajęć dydaktycznych (lub poza nimi) wymień przykłady ruchowych działań i zabaw muzycznych:

- ruch ze śpiewem

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ruch przy akompaniamencie instrumentu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

²³ M. Suświłło, *Psychopedagogiczne uwarunkowania...*, dz. cyt., s. 157–158.

.....
.....
.....

- taniec

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Jakiego tańca chcesz nauczyć dzieci, kiedy już zaczniesz pracę?
Dlaczego?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

d) Słuchanie muzyki – jest to aktywność, która nierozdzielnie wiąże się z pozostałymi przejawami działalności muzycznej, ponieważ niemożliwe jest realizowanie jakiegokolwiek formy kontaktu z muzyką bez jej słuchania. Słuchanie ma niejako trzy poziomy: słuchanie siebie, słuchanie innych – współgrających, mówiących, otoczenia, oraz

słuchanie muzyki – granej na żywo lub odtwarzanej z nagrania. Ważne jest tutaj pojęcie słuchania aktywnego. Zdaniem Przychodzińskiej przejawia się ono poprzez nadawanie tytułów utworom muzycznym, wyrażanie słuchanej muzyki w formie plastycznej (szczególnie przydatne do rozpoznawania i utrwalania budowy formalnej utworów), ruchowe, instrumentalne i plastyczne ilustrowanie nastrojów muzyki, przygotowanie i realizację scenki dramatycznej związanej z charakterem utworu, wspólne układanie i realizowanie akompaniamentu do utworu (np. na instrumentach perkusyjnych)²⁴.

Niewątpliwie istotne znaczenie ma tutaj dobór właściwego repertuaru do słuchania. Współcześnie jest to obszar burzliwej debaty, różnorodnych, nowych, niejednokrotnie kontrowersyjnych, praktyk. Trzeba jednoznacznie powiedzieć, że nauczyciel powinien kierować się możliwościami percepcyjnymi dzieci (odczuwaniem emocji, koncentracją uwagi, pamięcią muzyczną) oraz ich zainteresowaniem. Zawsze należy jednak pamiętać, że w repertuarze przeznaczonym do słuchania przez dzieci powinny się znaleźć TYLKO utwory o walorach estetycznych. Nie oznacza to wykorzystywania wyłącznie kompozycji klasycznych, choć kanon literatury muzycznej należy przyjąć za punkt wyjścia. W edukacji muzycznej znajduje się przestrzeń na różnorodne style i gatunki (jazz, country, rap, rock) oraz różne rodzaje muzyki (chóralna, etniczna, elektroniczna, religijna, klezmerska). W związku z dużym znaczeniem wczesnych doświadczeń muzycznych dzieci w kształtowaniu ich gustu muzycznego należy umożliwić im poznanie różnorodnej muzyki, tak aby w przyszłości mogły dokonywać świadomych wyborów. Jednak podkreślimy – zarówno przedszkole, jak i szkoła to miejsca, gdzie odbywa się edukacja – nie wolno zatem w pracy dydaktyczno-wychowawczych z dziećmi posługiwać się utworami o wątpliwej jakości estetycznej, z tekstami słownymi, które nie nadają się dla najmłodszych odbiorców.

²⁴ M. Przychodzińska, *Słuchanie muzyki w klasach I-III*, WSiP, Warszawa 1990, s. 28.

PODSTAWOWY KANON LITERATURY MUZYCZNEJ, czyli co nauczyciel znać powinien!

- Anonim, pieśń maryjna *Bogurodzica*
- Przypisywany Wincentemu z Kielczy hymn *Gaude Mater Polonia*
- M. Gomółka, *Melodie na psalterz polski*, psalm XXIX
Nieście chwałę mocarze
- O. Di Lasso, pieśń *Echo*
- A. Corelli, Concerto grosso op. 6 nr 8 *Na Boże Narodzenie*
- L. C. Daquin, miniatura *Kukułka*
- A. Vivaldi, koncerty skrzypcowe *Cztery pory roku*,
koncert nr 1 F-dur, *Wiosna*
- J. S. Bach, Inwencja dwugłosowa c-moll BWV 772
- J. S. Bach, Toccata i fuga organowa d-moll BWV 565
- J. S. Bach, Passacaglia organowa c-moll BWV 582
- J. S. Bach, kantata *Gott ist mein König* BWV 71
- J. S. Bach, kantata komiczna *Schweigt stille, plaudert nicht*
(*Kantata o kawie*; dowolny recytatyw)
- J. S. Bach, Fuga XXI B-dur *Das Wohltemperierte Klavier*,
zeszyt I, BWV 856
- J. S. Bach, Suita angielska e-moll BWV 810
- J. S. Bach, Msza h-moll *Kyrie* BWV 232
- J. S. Bach, *Pasja wg św. Mateusza* (wybrany fragment) BWV 244
- G. F. Händel, oratorium *Mesjasz*, chóry *Alleluja, Amen*
- J. Haydn, Symfonia G-dur nr 94 (tzw. *Z niespodzianką* lub
Z uderzeniem w kociół), część II
- J. Haydn, Kwartet smyczkowy D-dur op. 20 nr 4 (tzw. *Słoneczny*)
- W. A. Mozart, Sonata fortepianowa A-dur KV 331
- W. A. Mozart, Koncert na róg Es-dur KV 447
- W. A. Mozart, serenada *Eine kleine Nachtmusik* G-dur KV 525
- W. A. Mozart, Symfonia g-moll KV 550
- W. A. Mozart, Koncert na klarnet A-dur KV 628
- W. A. Mozart, Reguiem d-moll KV 626

- L. van Beethoven, Bagatela a-moll op. posth. 59, *Dla Elizy*
- L. van Beethoven, Sonata fortepianowa c-moll op. 13 (tzw. *Patetyczna*)
- L. van Beethoven, III Symfonia Es-dur op. 55, część I
- L. van Beethoven, V Symfonia c-moll op. 67
- L. van Beethoven, IX Symfonia d-moll op. 125, część IV
- M. K. Ogiński, polonez *Pożegnanie ojczyzny* a-moll
- J. Stefani, suita z opery *Cud mniemany czyli Krakowiacy i górale*, tańce: polonez, krakowiak, oberek
- F. Schubert, pieśń *Król olch*
- F. Schubert, VIII Symfonia h-moll (tzw. *Niedokończona*)
- F. Schubert, Impromptus As-dur op. 90
- N. Paganini, 24 Kaprysy op.1 nr 24, a-moll
- N. Paganini, II Koncert skrzypcowy h-moll op. 7 *Campanella*, część III
- V. Bellini, opera *Norma* – aria Normy z aktu I (*Casta diva*)
- G. Rossini, opera *Cyrulik sewilski* – aria Figara z I aktu (*La ran la lera*)
- F. Mendelssohn, *Pieśń bez słów* op. 62 nr 6
- F. Chopin, Nokturn b-moll op. 9 nr 1
- F. Chopin, Etiuda c-moll op. 10 nr 12
- F. Chopin, Koncert fortepianowy e-moll op. 11
- F. Chopin, Scherzo h-moll op. 20
- F. Chopin, Ballada g-moll op. 23
- F. Chopin, Preludium A-dur op. 28 nr 7
- F. Chopin, Mazurek D-dur op. 33 nr 3
- F. Chopin, Polonez A-dur op. 40 nr 1
- G. Verdi, opera *Aida* – *Marsz triumfalny* z aktu II
- H. Berlioz, *Symfonia fantastyczna* op. 14, części II, IV, V
- S. Moniuszko, opera *Straszny dwór* – chór dziewcząt z aktu I (*Spod igielek*), aria Skołuby z aktu III (*Ten zegar stary*), aria Stefana z aktu III, z kurantem (*Cisza wokół*), mazur z aktu IV
- S. Moniuszko, pieśń *Prząśniczka*

- S. Moniuszko, opera *Halka* – aria Halki z aktu II (*Gdybym rannym stonkiem*), dumka Jontka z aktu IV (*Szumiają jodły*), mazur z aktu II, tańce góralskie z aktu III
- S. Moniuszko, uwertura fantastyczna *Bajka (Baśń zimowa)*
- H. Wieniawski, Kujawiak a-moll
- H. Wieniawski, Legenda op. 17
- E. Grieg, suita *Peer Gynt* op. 46 nr 1
- A. Dvořák, Humoreska Ges-dur op. 101 nr 7
- C. Saint-Saëns, cykl instrumentalny *Karnawał zwierząt*
- M. Rimski-Korsakow, obrazek muzyczny z opery *Baśń o carze Saltanie, Lot trzmiela* op. 57
- M. Musorgski/M. Ravel, cykl „Obrazki z wystawy”
- P. Czajkowski, suita z baletu *Dziadek do orzechów* op. 71a
- R. Strauss, poemat symfoniczny *Ucieszne psoty Dyla Sowizdrzała* op. 28
- I. J. Paderewski, Krakowiak fantastyczny
- K. Szymanowski z cyklu „Mity” op. 30, *Źródło Aretuzy*
- K. Szymanowski, balet pantomima *Harbasie* op. 55, fragment *Ja za wodą*
- M. Ravel, *Bolero*
- P. Dukas, scherzo symfoniczne *Uczeń czarnoksiężnika*
- B. Britten, *Wariacje i fuga na temat Purcella* op. 34
- W. Lutosławski, *Mała suita, część Fujarka*
- K. Penderecki, *Ofiarom Hiroszimy – Tren na 52 instrumenty smyczkowe*

SKRÓCONY KANON LITERATURY MUZYCZNEJ, czyli co nauczyciel znać MUSI!

Osluchaj się z poniższymi utworami przez cały semestr. Zabaw się w „Jaka to melodia?”. Powodzenia na sprawdzianie słuchowym 😊.

- M. Gomółka, *Melodie na psalterz polski*, psalm XXIX
Nieście chwałę mocarze, <https://www.youtube.com/>
- O. Di Lasso, pieśń *Echo*, <https://www.youtube.com/>
- Vivaldi, koncerty skrzypcowe *Cztery pory roku*, koncert nr 1 E-dur,
Wiosna cz. 2 Largo, <https://www.youtube.com/>
- J. S. Bach, Toccata i fuga organowa d-moll BWV 565,
<https://www.youtube.com/>
- G. F. Händel, oratorium *Mesjasz*, chóry *Alleluja, Amen*,
<https://www.youtube.com/>
- J. Haydn, Symfonia G-dur nr 94 (tzw. *Z niespodzianką lub
Z uderzeniem w kocioł*), część II, <https://www.youtube.com/>
- W. A. Mozart, serenada *Eine kleine Nachtmusik* G-dur KV 525,
<https://www.youtube.com/>
- L. van Beethoven, Bagatela a-moll op. posth. 59, *Dla Elizy*,
<https://www.youtube.com/>
- F. Schubert, pieśń *Król olch*, <https://ninateka.pl/audio/>
- G. Rossini, opera *Cyrulik sewilski*, aria Figara, <https://www.youtube.com/>
- F. Chopin, Nokturn b-moll op. 9 nr 1, <https://www.youtube.com/>
- H. Berlioz, Symfonia fantastyczna op. 14, <https://www.youtube.com/>
- S. Moniuszko, opera *Straszny dwór*, akt III *Ten zegar stary*,
<https://www.youtube.com/>
- E. Grieg, suita *Peer Gynt* op. 46 nr 1 *In the Hall of the Mountain
King*, <https://www.youtube.com/>
- C. Saint-Saëns, cykl instrumentalny *Karnawał zwierząt*, część
The Swan, <https://www.youtube.com/>
- M. Rimski-Korsakow, obrazek muzyczny z opery *Baśń o carze
Sałtanie – Lot trzmiela* op. 57, <https://www.youtube.com/>

- P. Czajkowski, suita z baletu *Dziadek do orzechów* op. 71a, <https://www.youtube.com/>, <https://www.youtube.com/>
- J. Paderewski, Krakowiak fantastyczny, <https://www.youtube.com/>
- W. Lutosławski, *Mała suita*, część *Fujarka*, <https://www.youtube.com/>
- K. Penderecki, *Ofiarom Hiroszimy – Tren na 52 instrumenty smyczkowe*, <https://www.youtube.com/>

ZADANIE

Prowadząca poleca do słuchania i działań muzycznych z dziećmi:

- *Bajki-grajki*, <https://bajki-grajki.pl/>
- *Kołysała Mama Smoka*, <https://www.youtube.com/>
- *Jazzowanki – Wyciszanki, Tańcowanki, Rozrabianki*, <https://www.mamissima.pl/ksiazki/>
- Polskie Radio Dzieciom, <https://www.polskieradio.pl/>
- Pomelody, <https://shop.pemelody.com/pl/>
- A. Strzeszewska, *Kołysanki niedzisiejsze*, <https://www.youtube.com/>
- M. Umer, G. Turnau, *Kołysanki Utulanki*, <https://www.youtube.com/>
- G. Szmuda z zespołem, *Dzieci lubią jazz*, <https://www.youtube.com/>
- *Niezwykłe lekcje rytmiki* – kanał na Youtube, <https://www.youtube.com/>
- D. Gellner, A. Skorupka, *A ja rosnę*
- Zespół Czereśnie, <https://www.youtube.com/>
- D. Miśkiewicz, Kwadrofonik, *Lutosławski, Tuwim. Piosenki nie tylko dla dzieci*, <https://www.endisc.pl/>
- M. Bogdanowicz, *W co się bawić z dziećmi. Piosenki i zabawy wspomagające rozwój dziecka*
- M. Barańska, S. Gąsieniec, *Dźwięki mowy, rytm i ruch*

- B. Forma, *Rok z piosenką. Piosenki dla dzieci na różne okazje*
- Inne²⁵.

A Ty? Co polecasz? Co wykorzystasz? Stwórz własną playlistę składającą się z płyt, kanałów na YT, stron internetowych, audycji radiowych itp. Pamiętaj, że odbiorcami muzyki mają być dzieci, a muzyka może być różna, ale musi być WARTOŚCIOWA i ESTETYCZNA. Jeśli wybierzesz coś z hip-hopu, to niech to będzie dobry hip-hop!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

e) Tworzenie muzyki – z przeprowadzonych badań i obserwacji wynika, że ta forma aktywności jest najrzadziej wykorzystywana w edukacji muzycznej dzieci. Nauczyciele (przez brak dobrego przygotowania) często boją się tworzenia muzyki, bo jest to proces nieprzewidywalny i łatwo stracić nad nim kontrolę. Nie wolno jednak zaniedbywać tej przestrzeni kontaktu dzieci z muzyką! Najmłodszy powinni mieć szansę bycia twórcami, a nie tylko odtwórcami. Tworzenie muzyki może być realizowane poprzez improwizacje swobodne (wokalne, ruchowe, instrumentalne), inspirowane np. dziełem sztuki malarskiej, filmem, nastrojem osoby, wysłuchanym utworem,

²⁵ Wiele z polecanych płyt z wartościowymi nagraniami znajduje się w zasobach płydoteki Pracowni Muzycznej. Zachęcam do korzystania!

oraz improwizacje poddane dyscyplinie (rytmizowanie wierszowanek, wierszy, układanie melodii do rytmu, układanie rytmu do podanych dźwięków).

ZADANIE

Na podstawie doświadczeń zdobytych podczas zajęć dydaktycznych (lub poza nimi) wymień najciekawsze – twoim zdaniem – przykłady i propozycje działań z dziećmi w obrębie tworzenia muzyki.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

f) Wiadomości z zakresu teorii muzyki – przekazywanie wiedzy z zakresu teorii muzyki nie zostało ujęte w kanonie pięciu podstawowych form edukacji muzycznej, wymienianych przez wszystkich autorów pozycji im poświęconych; nie jest aktywnością muzyczną, ale przynależy do edukacji muzycznej, dlatego też znalazło tutaj swoje miejsce. Zarówno w edukacji przedszkolnej, jak i wczesnoszkolnej wiedzę z zakresu teorii muzyki dzieci zdobywają przy okazji innych działań. Przykładowo w toku śpiewu w kanonie uczą się o tym, czym jest kanon. Nie muszą znać jego definicji, ale wiedzą, jak brzmi w praktyce i umieją go rozpoznać pośród innych technik wykonawczych. Zakres wiadomości z teorii muzyki jest wyznaczony

przez podstawę programową (został on również przedstawiony w rozdziale o wiedzy muzycznej nauczycieli). Obejmuje on:

- a) podstawowe wiadomości teoretyczne z zakresu muzyki, budowę utworu muzycznego (elementy dzieła muzycznego: rytm, melodię, harmonię, dynamikę, artykulację itp.), notację muzyczną;
- b) rodzaje instrumentów muzycznych i ich brzmienia;
- c) formy i gatunki muzyczne wraz z podstawową wiedzą o epokach, kompozytorach, znanych muzykach.

Należy pamiętać, że jest to minimum, a dzieci w starszym wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym są gotowe na przyswajanie wiedzy z zakresu teorii muzyki w formie aktywnej. Nie ma potrzeby unikania zapisu nutowego, zastępowania go innymi symbolami; trzeba wychodzić naprzeciw możliwościom i potrzebom dzieci. A one – jeśli tylko stworzy im się odpowiednie warunki i da się im szansę – będą w stanie przyswoić, w formie zabawy z muzyką, mnóstwo kluczowych umiejętności i wiadomości.

4. Metody, systemy metod, koncepcje wykorzystywane w edukacji muzycznej dzieci

Edukacja muzyczna dzieci, które są szczególnie wymagającymi uczestnikami procesu edukacji, nie jest zadaniem łatwym. Wymaga od nauczyciela (jak już zostało wspomniane) szerokich kompetencji, jak również elastyczności, pomysłowości i otwartości w wyborze oraz realizacji różnych metod, form i środków umuzykalniania dzieci.

Warto zaznaczyć, że w zakresie teorii pedagogiczno-psychologicznej edukacja muzyczna czerpie z psychologii rozwojowej dziecka, pedagogii, psychodydaktyki muzycznej, psychologii muzyki, pedagogiki muzyki, pedagogiki kultury, pedagogiki zabawy, terapii pedagogicznej i muzykoterapii aktywnej. W dydaktyce warto stosować koncepcje i systemy opisane w polskiej literaturze: nauczania przez przeżywanie i aktywność własną Wincentego Okonia, Władysława Zaczyńskiego, Celestyna Freineta, kinezylogię edukacyjną

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

W edukacji muzycznej wykorzystywane są zwykle zarówno tradycyjne, jak i autorskie metody oraz koncepcje edukacji muzycznej.

Agnieszka Gandzel w artykule *Dydaktyczne aspekty przedszkolnej edukacji muzycznej* zebrała podstawowe klasyfikacje metod, które mogą być stosowane w umuzykalnianiu dzieci w przedszkolu i edukacji wczesnoszkolnej²⁷. Autorka w pierwszej kolejności przywołuje podział Józefa K. Lasockiego i Józefa Powroźniaka. Badacze ci wyróżniają:

- metodę słowną – która opiera się na opisie, opowiadaniu, pracy z książką, dyskusji, wykładzie;
- metodę poglądową – która jest pokazem połączonym z obserwacją dzieci;
- metodę praktyczną – która obejmuje metodę laboratoryjną oraz zajęcia praktyczne – i ma na celu samodzielne działanie ucznia²⁸.

²⁷ A. Gandzel, *Dydaktyczne aspekty...*, dz. cyt., s. 112–123.

²⁸ Tamże, s. 113.

Następną typologię zaproponowała Leokadia Jankowska, która wymienia:

- metodę analityczno-percepcyjną – polegającą na przeprowadzaniu z uczniami analizy słuchowej utworu muzycznego;
- metodę problemowo-odtwórczą – wykorzystującą samodzielne przyswajanie przez dzieci treści muzycznych zawartych w utworze muzycznym za pomocą zapisu nutowego;
- metodę problemowo-twórczą – używaną podczas tworzenia muzyki w celu pobudzenia inwencji twórczej uczniów;
- metodę problemowo-analityczną – w której nauczyciel przed wysłuchaniem utworu dokładnie określa zadanie do wykonania, a po odtworzeniu utworu inicjuje dyskusję (argumentowanie, wnioskowanie);
- metodę ekspozycji – kładącą nacisk na walory estetyczne utworów; w tej metodzie umożliwia się dzieciom kontakt z dziełem muzycznym o najwyższej formie artystyczno-wykonawczej;
- metodę organizowania i rozwijania działalności muzycznej ucznia – która łączy różne metody postępowania nauczyciela²⁹.

Oprócz metod typowych, uniwersalnych, we właściwym przygotowaniu nauczyciela do pracy z dziećmi w obrębie aktywności muzycznej należy pamiętać o zapoznawaniu się i praktykowaniu autorskich metod i koncepcji edukacji muzycznej.

Szczegółnej uwadze polecane są koncepcje, systemy i metody:

- Carla Orffa
- Émile’a Jacques’a-Dalcroze’a
- Zoltána Kodály’a
- Edwina E. Gordona
- Rudolfa Labana
- Lidii Bajkowskiej
- Jamesa Mursella

²⁹ Tamże, s. 113–114.

- Doroty Dziamskiej (Edukacja przez ruch)
- Batti Strauss (Aktywne Słuchanie Muzyki)
- Marty Bogdanowicz (Metoda Dobrego Startu)
- Marianne Knill i Christophera Knill (Programy Aktywności – metoda Knillów)
- Krakowską Koncepcję Programowo-Metodyczną
- Shinichi Suzuki
- Pedagogikę Zabawy.

ZADANIE

Ćwiczenie ma dwa aspekty. Należy rozwinąć je do każdej z powyższych metod/koncepcji.

1. Opisz każdą metodę/koncepcję w formie mapy myśli (wskazówki do tworzenia mapy myśli znajdziesz [tutaj](#)³⁰). W toku tworzenia mapy postaraj się odpowiedzieć na pytania:
 - CO to jest za metoda? Jakie ma najbardziej charakterystyczne cechy?
 - PO CO się ją wykorzystuje?
 - JAK można ją wykorzystać w pracy z dziećmi w obszarze aktywności muzycznej?
2. Zastanów się, jakie są mocne i słabe strony danej metody. Opisz je po to, żeby mieć świadomość możliwości i ograniczeń.

A może znalazłeś jeszcze inne metody, koncepcje lub systemy, które warto wykorzystać (w całości lub w części) w edukacji muzycznej dzieci? Opisz je tutaj:

.....

.....

.....

³⁰ B. Kłosiński, *Jak tworzyć mapy myśli według Tony'ego Buzana*, <https://jaksie-uczyc.pl/jak-tworzyc-mapy-mysli/> [dostęp: 1.08.2019].

Tab. 1. Dobór środków i materiałów dydaktycznych do operacyjnych czynności nauczyciela i ucznia w procesie edukacji muzycznej

Rodzaje aktywności	Czynności operacyjne nauczyciela	Czynności operacyjne uczniów	Środki i materiały słuchowe
Śpiew i ćwiczenie mowy	Organizowanie ćwiczeń kształcących mowę i umiejętność śpiewu, kształcenia głosu i słuchu uczniów. Śpiewanie z nut i ze słuchu, prezentacja piosenek, śpiew z akompaniamentem, akompaniowanie do śpiewu, wykorzystywanie nagrań płytowych i magnetofonowych do słuchania i nagrywania piosenek i pieśni. Korzystanie z opracowań repertuarowych i metodycznych oraz audycji radiowych.	Słuchanie piosenek w wykonaniu nauczyciela i z nagrań. Odczytywanie zapisu nutowego głosem. Śpiew solo i z akompaniamentem instrumentalnym. Improwizowanie z wykorzystaniem mowy i śpiewu. Nagrywanie śpiewu na taśmach magnetofonowych. Zapisywanie nut i tekstów piosenek w zeszytach i na tablicy.	Instrumenty muzyczne: fortepian, gitara, akordeon, instrumenty perkusyjne o określonej i nieokreślonej wysokości dźwięku. Inne instrumenty. Techniczne środki i materiały słuchowe: radio, magnetofon, gramofon, taśmy i płyty.
Gra na instrumentach muzycznych	Organizowanie ćwiczeń gry na instrumentach w celu kształcenia słuchu i zdolności manualnych uczniów oraz ich aktywnego muzykowania. Pokaz techniki gry na różnych instrumentach szkolnych. Granie z nut. Akompaniowanie do gry. Pisanie partytur instrumentalnych. Zapisywanie na tablicy. Nagrywanie i odtwarzanie muzyki z taśm i płyt. Korzystanie z opracowań metodyczno-repertuarowych.	Słuchanie gry nauczyciela i z nagrań. Poznawanie techniki gry na różnych instrumentach. Granie z nut i ze słuchu. Granie solo i w zespołach. Improwizowanie rytmów i melodii na różnych instrumentach. Dobieranie instrumentów do akompaniamentów i ilustracji dźwiękowych.	Instrumenty muzyczne: flet i dzwonki dla każdego ucznia, instrumenty perkusyjne, fortepian. Pomoce akustyczne i instrumenty własnej konstrukcji. Techniczne środki i materiały słuchowe: radio, magnetofon, gramofon, taśmy i płyty.

Rodzaje aktywności	Czynności operacyjne nauczyciela	Czynności operacyjne uczniów	Środki i materiały słuchowe
Ruch z muzyką	Organizowanie ćwiczeń i zabaw muzyczno-ruchowych w celu rozwijania poczucia rytmu i kreatywności uczniów. Akompaniowanie na fortepianie i innych instrumentach do ćwiczeń ruchowych. Zapisywanie rytmów na tablicy. Korzystanie z plansz i rozsypanek rytmicznych, nagrań muzycznych do inspirowania ruchu, nagrywanie układów ruchowych na kasetach wideo. Posługiwanie się opracowaniami metodycznymi i repertuarem muzycznym.	Realizacja rytmów ruchem przy akompaniamentcie fortepianu, innych instrumentów lub pochodzących z nagrań. Posługiwanie się nutowym zapisem rytmu lub zapisem za pomocą symboli graficznych, rozsypanek rytmicznych. Posługiwanie się różnymi akcesoriami w celu wyrażania muzyki ruchem. Zapisywanie rytmów na tablicy i w zeszytach.	Jak wyżej.
Słuchanie muzyki	Organizowanie procesu dydaktycznego nastawionego na aktywne przeżywanie i percepcję muzyki. Dobieranie repertuaru do słuchania. Granie i śpiewanie. Korzystanie z płytoteki, taśmoteki, koncertów i audycji radiowych, pogadanek o muzyce, literaturze muzycznej i pedagogicznej, encyklopedii, tablic, instrumentów itp.	Słuchanie muzyki wokalne i instrumentalnej bezpośrednio i z nagrań magnetofonowych i płytowych. Słuchanie audycji radiowych i telewizyjnych. Oglądanie filmów muzycznych, plansz. Poznawanie kompozytorów. Wyrażanie emocji m.in. przez wytwory plastyczne. Kojarzenie barwy różnych instrumentów z ich nazwą i wyglądem.	Jak wyżej.

Rodzaje aktywności	Czynności operacyjne nauczyciela	Czynności operacyjne uczniów	Środki i materiały słuchowe
Tworzenie muzyki	Inspirowanie różnych form ekspresji uczniów. Nagrywanie niektórych efektów tych form.	Ekspresja twórcza, tworzenie niektórych elementów muzyki w śpiewie, grze, ruchu, w powiązaniu ze słuchaniem muzyki.	Jak wyżej.
Tablice z pięciolinia, nuty, wzór fonogestyki. Techniczne środki wzrokowe: rzutniki, grafoskop i foliogramy, tablice świetlne itp.	Aparat telewizyjny, radiowy, magnetowid i taśmy magnetowidowe, nagrania na taśmach, filmy dydaktyczne.	Plany, rozkłady materiału, programy. Książki metodyczne, problemowe, repertuarowe. Śpiewniki. Podręczniki dla ucznia i przewodniki dla nauczyciela. Płyteczka i przewodnik do płyteczki. Taśmówka. Audycje muzyczne i inne nagrania. Filmoteka. Konspekty. Czasopisma. Publikacje, referaty. Dokumentacja metodyczna. Albumy itp.	Zeszyty nutowe, tablice, materiały piśmienne. Kamerton.
Tablica z pięciolinia. Tablice instrumentów muzycznych. Zapis nutowy, partyturki. Techniczne środki wzrokowe: rzutniki, grafoskop, foliogramy, tablice świetlne.	Jak wyżej.	Jak wyżej.	Zeszyty nutowe, tablice, materiały piśmienne.
Rozsypanki wartości rytmicznych nut. Planse z graficznych przedstawieniem problemów rytmicznych. Nuty. Ilustracje tańców. Wykresy układów ruchowych. Inne – jak wyżej.	Radio. Magneton i taśmy. Gramofon i płyty. Telewizor. Magnetowid i taśmy magnetofonowe. Filmy dydaktyczne.	Jak wyżej.	Zeszyty nutowe, materiały piśmienne. Obręcze, szarfy, piłki i inne rekwizyty.

Rodzaje aktywności	Czynności operacyjne nauczyciela	Czynności operacyjne uczniów	Środki i materiały słuchowe
Tablice instrumentów muzycznych. Ilustracje. Portrety kompozytorów. Afisze, zaproszenia koncertowe. Techniczne środki wzrokowe: rzutniki, grafoskop, foliogramy, tablice świetlne.	Radio. Telewizor i programy. Magnetowid i taśmy filmowe. Filmy muzyczne. Nagrania koncertowe. Magnetofon i nagrania na taśmach. Gramofon i nagrania na płytach.	Jak wyżej oraz literatura o muzyce i muzykach. Encyklopedie muzyczne. Przewodniki koncertowe i operowe. Inne.	Materiały do pisania, rysowania i malowania pod wpływem słuchanej muzyki.
Różne formy graficzne i plastyczne mogące służyć jako inspiracja tworzenia muzyki.	Radio, magnetofon, magnetowid, taśmy do nagrywania efektów tworzonej muzyki.	Książki metodyczne dotyczące tworzenia muzyki. Podręczniki. Przewodniki dla nauczyciela. Inne materiały, także takie jak wymieniono wyżej.	Materiały do zapisywania, malowania. Rekwizyty i akcesoria do improwizacji wokально-instrumentalno-ruchowych.

Źródło: Tamże, s. 140–141.

Zaprezentowany zestaw narzędzi, choć bardzo bogaty i szczegółowy, nie wyczerpuje jednak wszystkich współczesnych (różnica 16 lat) muzycznych środków dydaktycznych. Stąd też pomysł na jego autorskie, uaktualnione ujęcie. Zaproponowany w dalszej części skryptu zbiór nie zawiera oczywistych pomocy, takich jak odtwarzacz CD, ani nie wyczerpuje dostępnych obecnie możliwości – stanowi jedynie przykładowy ich dobór pod kątem zastosowania w pracy z dziećmi w przedszkolu i klasach I–III. Większość materiałów znajduje się w wyposażeniu instytutowej Pracowni Muzycznej i jest wykorzystywana na zajęciach metodycznych ze studentami. Ich ekspozycja powinna być inspiracją do poszukiwania nowych rozwiązań metodycznych wraz z dostosowanymi do nich środkami dydaktycznymi.

a) Instrumenty muzyczne:

- instrumenty perkusyjne z instrumentarium Orffa (melodyczne i niemelodyczne)
- Bum Bum Rurki®

Fot. 8. Zestaw muzycznych pomocy dydaktycznych – Bum Bum Rurki®

Źródło: <https://www.gitaraiabas.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

- flety proste i flażolety
- cymbałki na tubach (diatonika + chromatyka)
- metalofony
- sagalki (komplet 10 flecików wykonanych z bambusa)
- fortepian i pianino cyfrowe
- gitara elektroakustyczna
- inne instrumenty dostosowane do umiejętności studentów (np. ukulele, skrzypce, trąbka).

b) Pomoce wykorzystywane w zapoznawaniu i utrwalaniu teoretycznych wiadomości z zakresu muzyki:

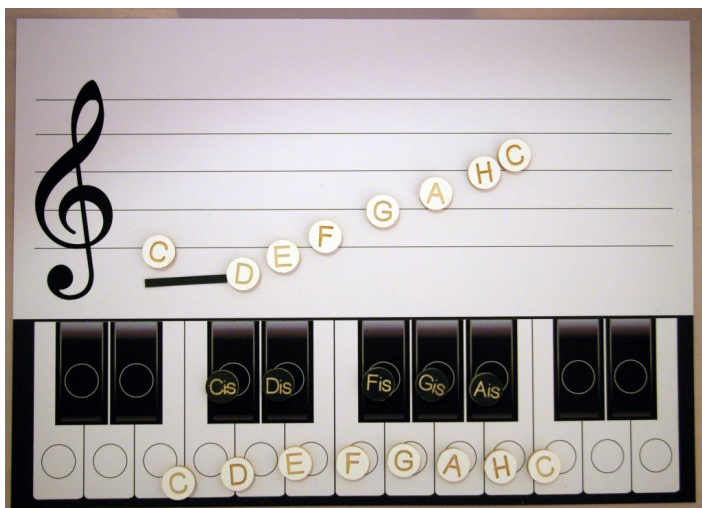
- plansze demonstracyjne przedstawiające instrumenty muzyczne, skład orkiestry, zagadnienia z teorii muzyki;
- koło kwintowe – czyli zbiór narzędzi przydatnych w słuchowo-sensorycznym wprowadzeniu takich zagadnień muzycznych, jak budowa gam, trójdźwięków, budowanie interwałów, ich przewrotów – melodycznie i harmonicznie, budowanie Dominanty septymowej, proste dyktanda melodyczne bez rytmów, np. ciągi interwałów, utrwalanie położenia dźwięków na klawiaturze i pięciolinii, zagadnienia harmoniczne.

Z kołem kwintowym można przeprowadzić ciekawe dla dzieci dyktanda muzyczne, zachęcające do nauki gry na instrumentach, oraz zadania utrwalające materiał. Zestaw doskonale nadaje się również do pracy twórczej i kreatywnej zabawy, np. do tworzenia własnych melodii w kluczu wiolinowym i basowym, przenoszenia ich na klawiaturę pianina. Z jednego zestawu może naraz korzystać dwoje dzieci.

Koło kwintowe składa się z elementów wykonanych z drewna, sklejki bądź foliowanego papieru. Podstawę zestawu stanowi **dREWNIANE PUDEŁKO Z 4 PRZEGRÓDKAMI**, w których znajdują się:

- białe żetony z nazwami nut literowymi – po 5 sztuk każdej nazwy;
- czarne żetony z nazwami enharmonicznymi (po jednej stronie nazwy nut z krzyżykiem, po drugiej nazwa nuty z bemolem) – po 4 żetony każdej nazwy;
- kolorowe żetony z nazwami nut (kontynuacja kolorów z dużej pomocy „Melodia i rytm w kolorach” z koncepcji „Muzyka w kolorach tęczy”): dźwięk c – 8 żetonów, pozostałe – po 4 żetony;
- krzyżyki – 12 sztuk, bemole – 12 sztuk i kasowniki – 8 sztuk.

Fot. 9–10. Zestaw muzycznych pomocy dydaktycznych – koło kwintowe

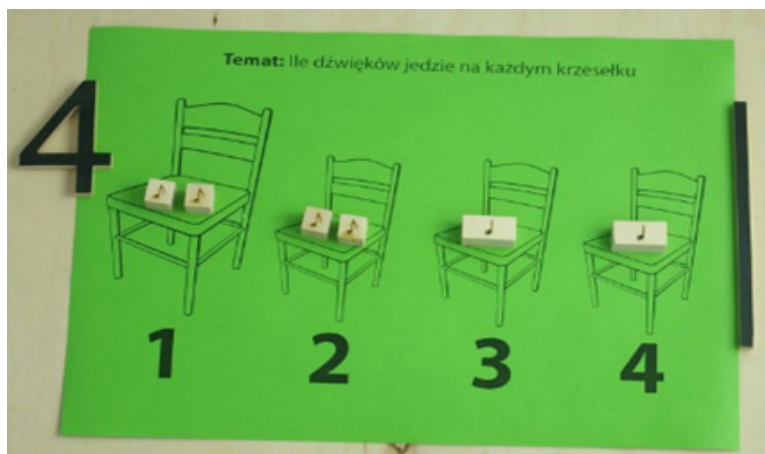
Źródło: <http://muzykawkolorach.edu.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

Papierowe części zestawu to:

- plansze w formacie A3 przedstawiające pięciolinie z kluczem wiolinowym i klawiaturę fortepianu, obejmującą dwie oktawy od dźwięku G-2 (w liczbie dla dwóch osób) oraz
- pięciolinie z kluczem basowym do rozcięcia (dla dwóch osób).

Zestaw „Muzyka w kolorach tęczy” (autorskie drewniane pomoce dydaktyczne do nauczania muzyki w nauczaniu wczesnoszkolnym i wychowaniu przedszkolnym).

Fot. 11–12. Zestaw muzycznych pomocy dydaktycznych – melodia i rytm w kolorach

Źródło: <http://muzykawkolorach.edu.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

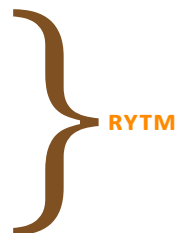
Pomoc służy do słuchowo-sensorycznego wprowadzenia takich zagadnień muzycznych, jak:

- nazwy i położenie nut na pięciolinii
- zależności pomiędzy dźwiękami – budowa interwałów
- gama C-dur i naturalna gama a-mol
- pierwsze próby kompozytorskie
- pierwsze dyktanda melodyczne
- utrwalenie zagadnień związanych ze znajomością nut i interwałów

MELODIA

- metrum, podział na takty
- wartości nutowe – ćwierćnuta, ósemka półnuta i cała nuta, pauza ćwierćnutowa i ósemkowa
- pierwsze dyktanda rytmiczne
- utrwalenie zagadnień związanych z wartościami metro-rytmicznymi.

RYTM

Każdy element pomocy wykonany jest z drewna, sklejki bądź laminowanego papieru.

Skład elementów wykonanych z drewna i sklejki:

- kolorowe nutki w siedmiu kolorach
- kločki rytmiczne z symbolami wartości rytmicznych i odpowiadającą im długością
- kločki rytmiczne do gier losowych
- kreski taktowe
- oznaczenia metrum
- pięciolinia z kluczem wiolinowym (dwie plansze w formacie A3).

Skład elementów wykonanych z papieru:

- plansze do zadań metro-rytmicznych
- plansza z elementami do wycięcia (np. miary, nazwy nut).

Film przedstawiający jedną z wielu możliwości wykorzystania materiałów: <https://www.youtube.com/>.

c) Pomoce doskonalące technikę ruchu, sprawność ruchową:

- mata edukacyjna Tuputan – używając Tuputana, z sukcesem można przeprowadzać zajęcia z zakresu wczesnego wspomagania rozwoju dzieci w przystępnej, zabawowej formie. Mata ma wszechstronne zastosowanie – dzięki niej można w sprawny sposób zorganizować grupę, w krótkim czasie dokładnie nauczyć podopiecznych nowych układów tanecznych i ciekawych układów choreograficznych, znaleźć pomysł, sposób, inspiracje na nowe kreatywne zabawy oraz działania realizowane z dziećmi;

Fot. 13–15. Dywan Tupu Tan

Źródło: <http://tuputan.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

- zestawy rekwizytów do tańca i ruchu: wstążki gimnastyczne, chusty, apaszki, parasole, woreczki;
- chusta animacyjna.

d) Gry muzyczne, w tym planszowe i multimedialne:

- „Bim Bom”, gra o dźwiękach – loteryjka „Bim Bom” zawiera plansze pełne dźwięków. Znajdziemy tu salę koncertową, rozśpiewane przedszkole, gwarną ulicę i bajkową wieś. Do gry dołączona jest płyta CD, na której nagrane są dźwięki. Gracze muszą odgadnąć ich źródło (zob. <https://www.youtube.com/>);
- „Przybij rurkę”, gra multimedialna – komputerowy dyrygent ilustrujący spadające rurki na ekranie. W grze może wziąć udział dowolna liczba osób, które trzymając wskazane przed utworem rurki, mają za zadanie uderzać nimi w odpowiednim momencie tak, by zagrać melodię lub akord do nowocześnie zaaranżowanego podkładu. Pełna wersja zawiera 16 utworów polskich i zagranicznych przebojów (istnieje możliwość importowania dodatkowych melodii ze strony www). Do zabawy można użyć również innych instrumentów w systemie kolorów Chroma-Notes™ (zob. <https://www.youtube.com/>);
- „Nino”, gra pamięciowa Shake’n Play – memorki dla dzieci w wieku trzech lat i więcej, do wykorzystania zarówno w przedszkolach, przy muzykoterapii, jak i w rodzinnym domu. Grę przewidziano dla od dwóch do czterech uczestników. W zestawie znajduje się 16 shakerów tworzących osiem dopasowanych par. Przedmiotem gry jest odnalezienie tych par przez zapamiętanie dźwięków poszczególnych shakerów oraz ich umiejscowienie na drewnianej podstawie. Shake’n Play to dobra, rozwijająca gra edukacyjna z certyfikatem bezpieczeństwa dziecka wydanym przez LGA;
- „Biff Baff” – zespołowa gra rytmiczna (zob. <https://www.youtube.com/>);
- „Gra Muzyka” – gra planszowa o polskiej piosence, głównie rozrywkowej.

e) Płyty i książki (również z płytami CD), w tym przewodniki metodyczne:

- Bajkowska L., *Bajka o Piosence i Nutkach. Muzyka dla najmłodszych*, Fundacja Edukacja z Wartościami, Warszawa 2017.
- Barańska M., Gąsieniec S., *Dźwięki mowy, rytm i ruch. Piosenki z zabawami kształcącymi słuch fonemowy, sprawność ruchową i ruchowo-słuchową (+ 2 płyty CD)*, Harmonia, Gdańsk 2018.
- Bernat J., *Zabawy przy muzyce dla najmłodszych (+ płyta CD)*, Baby Music, 2011.
- Bissinger-Ćwierz U., *Psychopedagogiczne metody pracy z uczniem najmłodszym oraz uczniem ryzyka dysleksji w szkole muzycznej. Poradnik dla nauczycieli klas instrumentalnych zawierający ponad 50 ćwiczeń i zabaw wspomagających grę na instrumencie*, Centrum Edukacji Artystycznej, Warszawa 2016.
- Bogdanowicz M., *W co się bawić z dziećmi. Piosenki i zabawy wspomagające rozwój dziecka (+ 3 płyty CD)*, Harmonia, Gdańsk 2004.
- Burowska Z., Antoń I., Mikulska A., *Słuchanie i tworzenie muzyki w szkole*, WSiP, Warszawa 1990.
- Cebula U. [i in.], *Materiały pomocnicze dla nauczycieli kształcenia słuchu z audycjami muzycznymi*, Centrum Edukacji Artystycznej, Warszawa 2014.
- Forma B., *Rok z piosenką. Piosenki dla dzieci na różne okazje (+ płyta CD)*, Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2014.
- Gallen B., Toupet C., Simon F., *Zajęcia muzyczne w przedszkolu. Grupy starsze*, tłum. M. Zieliński, Cyklady, Warszawa 2001.
- Gellner D., Skorupka A., *A ja rosnę. Piosenki dla dzieci (+ płyta CD)*, Pani Twardowska, Warszawa.
- Jakubowe Muszelki, *Anieli Cię przynieśli... Kolędy w kolorowym zapisie nutowym na Bum Bum Rurki® i inne instrumenty w systemie Chroma Notes*, Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań 2016.

- *Jazzowanki. Wyciszanki. Rozrabianki. Tańcowanki* (3 płyty CD), 4BNB, Warszawa 2010.
- Klebańska I., *Jak tańczono przed wiekami czyli taniec z figurami* (+ płyta CD), Wydawnictwo Literatura, Łódź 2015.
- Lemiszewski M., *Ćwiczenia i karty pracy do rytmiki i zajęć muzycznych dla najmłodszych oparte na metodzie Carla Orffa*, Wydawnictwo Muzyczne Contra, Nieporęt 2016.
- Lemiszewski M., *Rytmika dla dzieci oparta na metodzie Carla Orffa*, Wydawnictwo Muzyczne Contra, Nieporęt 2014.
- Łasocho N., *Sing & Play Every Day. Piosenki i zabawy wspomagające naukę języka angielskiego* (+ płyta CD), Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola, Kraków 2017.
- Oklejak M., *Cuda wianki. Polski folklor dla młodszych i starszych*, Egmont, Warszawa 2015.
- Pietrzak J., *Niech zatańczą radośnie. Scenariusze zabaw i tańców* (+ płyta CD), Pani Twardowska, Warszawa 2015.
- Podolska B., *Łatwe piosenki dla dzieci* (+ płyta CD), Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2014.
- Prusinowska K., Prusinowski J., *Gdzie się podział Kusy Janek* (+ płyta CD), Fundacja Wszystkie Mazurki Świata, Warszawa 2014.
- Rakowska E., *Muzyczny ogród radości. Rymowanki, wylicznanki, wesole śpiewanki i dźwięczące tonki. T. 1, czyli radosne muzykowanie na kanwie koncepcji orffowskiej powstałe, Polihymnia, UMCS, Lublin 2016.*
- Smoczyńska U., *Kalendarz muzyczny w przedszkolu* (+ 3 płyty CD), Pani Twardowska, Warszawa.
- Templin G., *Najłatwiejsze piosenki na Bum Bum Rurki® lub kolorowe dzwonki. Plansze*, Wydawnictwo Muzyczne Absonic, Radwanice 2018.
- Tomaszewska M. Z., Miler M., *Piosenki i zabawy edukacyjne na Bum Bum Rurki®*, Wydawnictwo Muzyczne Absonic, Radwanice 2013.

- Versini A., Versini J. M., Biguet M. N., *Zajęcia muzyczne w przedszkolu. Grupy młodsze*, tłum. A. Wróblewski, Cyklady, Warszawa 2001.
- Wieman M., *Polskie tańce ludowe*, Triangel, Warszawa 2008.
- Wiśnios J., *Bajka o instrumentach muzycznych* (+ płyta CD), Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 2014.
- Zachwatowicz-Jasieńska K., Wiśniak K., *Co babcia i dziadek śpiewali kiedy byli mali* (+ 2 płyty CD), Kraków, Impuls 2018.
- *Znacie? To posłuchajcie! Zabawy dla dzieci w wieku przedszkolnym do ulubionych piosenek z płyt Blżej Przedszkola* (+ płyta CD), red. M. Broda-Bajak, Centrum Edukacyjne Blżej Przedszkola, Kraków 2017.

Przy wyborze pakietu metodycznego do pracy z dzieckiem w przedszkolu lub do edukacji wczesnoszkolnej (przewodnika dla nauczyciela, książki dla dzieci oraz płyty CD) warto przeanalizować jego jakość. Poniżej kilka pytań, na które warto sobie odpowiedzieć.

KARTA ANALIZY – MATERIAŁY DLA NAUCZYCIELA I DZIECKA

1. Jakie treści z zakresu edukacji muzycznej (por. z Podstawa programowa wychowania przedszkolnego i klas I–III) są obecne w analizowanych materiałach?
2. Jakie cele edukacji muzycznej są realizowane w analizowanych materiałach?
3. Jakie metody pracy (autorskie, tradycyjne, inne) są wykorzystywane w odniesieniu do edukacji muzycznej?
4. Jakie środki dydaktyczne są wykorzystywane w obszarze edukacji muzycznej?
5. Jakie formy aktywności muzycznej są obecne/dominujące/nieobecne w analizowanych materiałach (śpiew, gra na instrumentach, taniec, tworzenie muzyki, słuchanie muzyki, ruch z muzyką)?
6. Inne uwagi, spostrzeżenia.

KARTA ANALIZY – MATERIAŁ MUZYCZNY (PŁYTY CD)

1. Jaka jest zawartość analizowanych płyt CD przypisanych pakietowi (piosenki w wersji wokalnie-instrumentalnej, instrumentalnej, odgłosy, zagadki, inne)?
2. Jakie rodzaje i gatunki muzyczne są obecne na płytach? Które dominują, a których brakuje?
3. W jakim zakresie płyty CD stanowią uzupełnienie pakietu metodycznego? Dlaczego?
4. Jaki jest poziom muzyczny płyt, dobór repertuaru, instrumentów, głosów?
5. Inne uwagi, spostrzeżenia.

ZADANIA METODYCZNE

1. Zaplanuj zajęcia dydaktyczne dla dzieci przedszkolnych/wczesnoszkolnych
 - a) z wykorzystaniem:
 - instrumentu, zestawu instrumentów
 - środków dydaktycznych przydatnych w zapoznawaniu i utrwalaniu teoretycznych wiadomości z zakresu muzyki, w tym pomocy demonstracyjnych
 - pomocy doskonalących technikę ruchu, taniec itd.
 - gier planszowych/multimedialnych
 - płyt, książek;
 - b) z wykorzystaniem swojego ulubionego gatunku muzycznego/wykonawcy/utworu;
 - c) zapoznające z wybranym stylem muzycznym.

POLECANA LITERATURA:

- Burowska Z., Antoń I., Mikułska A., *Stuchanie i tworzenie muzyki w szkole*, WSiP, Warszawa 1990.
- Ławrowska R., *Rytm, muzyka, taniec w edukacji. Podręcznik dla studentów i nauczycieli pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, ZamKor, Kraków 2006.

Nowe obszary i drogi rozwoju edukacji muzycznej w Polsce, red.

A. Białkowski Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2012, <http://imit.org.pl/> [dostęp: 20.08.2019].

Podolska B., *Muzyka w przedszkolu*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.

Sacher W. A., *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.

Smoczyńska-Nachtman U., *Zabawy i ćwiczenia przy muzyce*, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, Warszawa 1982.

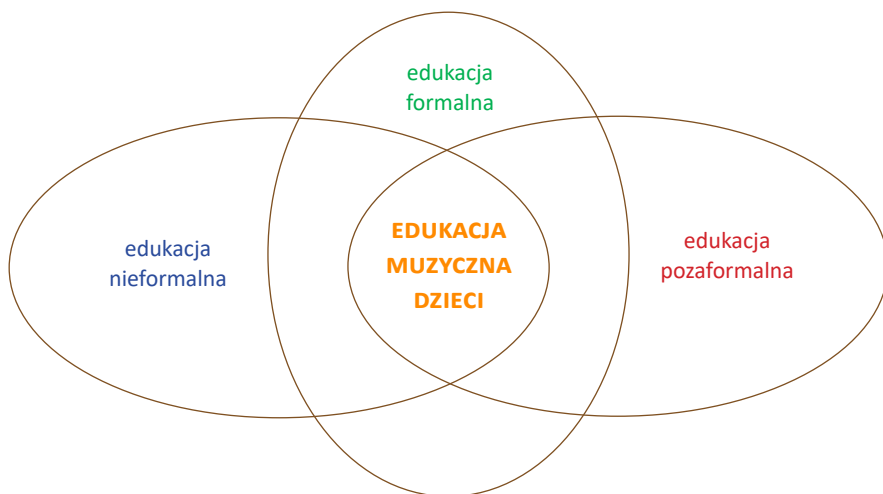
6. Problemy powszechnej edukacji muzycznej w Polsce i sposoby ich rozwiązania

Realizacja edukacji muzycznej w polskiej rzeczywistości edukacji powszechnej, szczególnie na etapie przedszkola i szkoły podstawowej, jest złożona. Wpływ na jej jakość ma nie tylko to, co dzieje się w murach przedszkola i szkoły, lecz także to, co dzieje się poza nimi. Można wyodrębnić zatem trzy płaszczyzny, które mają realne znaczenie w edukacji muzycznej dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym: edukację formalną (instytucjonalną), edukację nieformalną (dodatkowe formy edukacji: kursy, kółka, warsztaty, zajęcia dodatkowe) oraz edukację pozaformalną (uczenie się poprzez codzienne doświadczanie, wpływ otoczenia, niezamierzone oddziaływanie)³³. Skrypt dotyczy powszechnej i formalnej edukacji muzycznej, ale warto mieć świadomość znaczenia również pozostałych przestrzeni edukacyjnych. Grafika na stronie 68. przedstawia wzajemne zależności tych właśnie przestrzeni.

³³ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1984, s. 147–148.

Grafika 1. Przestrzenie edukacji muzycznej dzieci

Źródło: Opracowanie własne.

Dla rozwoju muzycznego dziecka kluczowe są jego doświadczenia muzyczne już od pierwszych chwil życia (rozwój prenatalny). Za jakość i rodzaj tych doświadczeń (kontaktów z muzyką, kulturą, sztuką) są odpowiedzialne najbliższe osoby z jego rodzinnego otoczenia³⁴. Dlatego tak ważne jest, by stwarzać dziecku szansę obcowania z różnorodną, wartościową muzyką. Na tym polu mogą pojawić się jednak wielorakie trudności, które ten rozwój zahamują.

ZADANIE

Jakie to mogą być trudności? Z czego mogą wynikać?

.....

.....

.....

³⁴ M. Kondracka-Szala, M. Michalak, *Popular music in the educational space of Polish preschools. The teacher's perspective*, „International Journal of Music Education” 2019, nr 1, s. 22–42, <https://doi.org/10.1177/> [dostęp: 20.08.2019].

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Jakie masz pomysły na rozwiązanie tego rodzaju trudności?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Co możesz zrobić jako nauczyciel?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

W obszarze edukacji formalnej pojawia się również mnóstwo przeszkód, które przyczyniają się do marginalizowania edukacji muzycznej dzieci w Polsce. Można tu choćby wymienić problemy związane z kompetencjami i kwalifikacjami muzycznymi nauczycieli dzieci młodszych, ograniczenia finansowe, lokalowe, a także te na poziomie świadomości i wiedzy osób decydujących o kształcie i przebiegu edukacji muzycznej młodego pokolenia. Co ważne, większość społeczeństwa niestety nie rozumie potrzeby rozwoju dzieci w tej dziedzinie (należą do nich rodzice, nauczyciele, przedstawiciele władz na różnych szczeblach)³⁵. W konsekwencji ponad 50% kadry dydaktycznej przedszkoli (i nie tylko) to osoby³⁶, które nie znają notacji muzycznej, nie grają na instrumencie, a ich wiedza z zakresu muzyki jest niewielka (analfabetyzm muzyczny)³⁷.

Warto zastanowić się w tym miejscu, jakie kompetencje powinien posiadać pedagog wzorowo przygotowany do prowadzenia zajęć z edukacji muzycznej. Zdaniem Wiesławy A. Sacher na sylwetkę „modelowego” nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej w obszarze muzyki składają się następujące zasoby:

³⁵ *Kultura w 2010 roku*, GUS, Warszawa 2011, <http://stat.gov.pl/> [dostęp: 22.02.2018]; D. Szwarcman, *Gluche ucho*, [w:] *Edukacja muzyczna w Polsce. Diagnozy, debaty, aspiracje*, red. A. Białkowski, M. Grusiewicz, M. Michalak, Fundacja „Muzyka jest dla wszystkich”, Warszawa 2010, s. 155–164.

³⁶ Por. A. Białkowski, M. Grusiewicz, M. Michalak, *Problemy i wyzwania edukacji muzycznej w Polsce*, [w:] *Edukacja muzyczna w Polsce. Diagnozy, debaty, aspiracje*, red. A. Białkowski, M. Grusiewicz, M. Michalak, Fundacja „Muzyka jest dla wszystkich”, Warszawa 2010, s. 22; M. Biliński, *Kompetencje muzyczne nauczycieli wychowania przedszkolnego*, [w:] *Nauczyciel w edukacji przedszkolnej*, red. E. Smak, Wydawnictwo UO, Opole 2006, s. 97–104.

³⁷ M. Kondracka-Szala, *Poles – musical illiterates? On marginalization of music and its language in Polish mass education*, [w:] *Social communication in the real and virtual world*, vol. 1, *Linguistic dimensions of communication*, red. A. Kuzio, J. Kowal, M. Wawrzak-Chodaczek, LAP Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2016, s. 212–229.

„1. umiejętności:

- muzyczne, m.in.: czytanie nut głosem, gra na instrumencie, umiejętności rytmiczne i taneczne,
- metodyczne, związane z warsztatem pracy, czyli planowanie i organizowanie autorskich zajęć muzycznych z wykorzystaniem metod charakterystycznych dla edukacji muzycznej,
- badawcze, dotyczące przede wszystkim diagnozowania potencjalnych możliwości dzieci oraz ewaluację własnej pracy dydaktycznej;

2. wiedza:

- muzyczna, obejmującą zagadnienia z zakresu historii muzyki, zasad muzyki, harmonii, literatury muzycznej (również współczesnej),
- ogólna, dotyczącą takich dziedzin jak estetyka, kulturoznawstwo, filozofia, pedagogika ogólna, muzyka, psychologia;

3. uzdolnienia:

- muzyczne,
- językowe,
- organizacyjne,
- przywódcze;

4. cechy osobowościowe, wśród których wymienia: równowagę emocjonalną, asertywność, otwartość, komunikatywność, empatię, kreatywność itd.”³⁸.

Dla porównania i wzbudzenia refleksji przedstawione zostanie jeszcze stanowisko Piotra Barona, według którego „dobrze przygotowany nauczyciel muzyki to osoba posiadająca kompetencje:

- muzyczne, które obejmują zarówno muzykalność rozumianą głównie jako wrażliwość emocjonalną i estetyczną, jak i uzdolnienia muzyczne rozumiane jako zespół właściwości, tj.: pamięć muzyczna, wyobraźnia muzyczna, słuch itd.;

³⁸ M. Kondracka-Szala, *Przedszkolak w świecie muzyki*, dz. cyt., s. 113. Por. W. A. Sacher, *Pedagogika muzyki*, dz. cyt., s. 241.

- pedagogiczne, które związane są z umiejętnością planowania, prowadzenia i ewaluacji zajęć dydaktycznych, a także towarzyszeniem dziecku we wspólnej edukacyjnej drodze;
- interpersonalne, jako element inteligencji emocjonalnej, czyli głównie takie cechy jak empatia, umiejętność rozwiązywania konfliktów, pewność siebie, asertywność, współpraca, umiejętność prowadzenia grupy i bycia autorytetem itd.”³⁹.

ZADANIE

W kontekście powyższych stanowisk, twojej własnej wiedzy i auto-refleksji – jak oceniasz swoje zasoby, swój potencjał jako nauczyciela edukacji muzycznej?

Przeprowadź diagnozę, posługując się techniką SWOT.

SWOT jest narzędziem, które pomaga dokonać samooceny. Bardzo często korzystają z niej firmy i organizacje. Analiza SWOT polega na posegregowaniu posiadanych informacji o danej sprawie na cztery grupy (kategorie czynników strategicznych):

- **S** (*Strengths*) – mocne strony: cechy, umiejętności i kompetencje, które stanowią przewagę, zaletę analizowanej osoby czy organizacji;
- **W** (*Weaknesses*) – słabe strony: wszystko to, co stanowi słabość, barierę, wadę, braki analizowanego obiektu;
- **O** (*Opportunities*) – szanse: warunki stwarzające dla analizowanej osoby możliwość korzystnej zmiany;
- **T** (*Threats*) – zagrożenia: wszystko to, co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

„**Mocne strony** to nasze **zasoby**. Dzięki nim możemy osiągnąć zamierzony cel. Stanowią one motywację do działania i rozwijania posiadanego potencjału.

³⁹ M. Kondracka-Szala, *Przedszkolak w świecie muzyki*, dz. cyt., s. 112–113. Por. P. Baron, *Kompetencje nauczycieli muzyki w Polsce*, [w:] *Nowe obszary...*, dz. cyt., s. 137–146.

Słabe strony to **przeszkody**, które powinniśmy starać się **wyeliminować**.

Szanse to **możliwości**, które powinniśmy postarać się **uzyskać**, a następnie wykorzystać.

Zagrożenia to **obawy**, którym powinniśmy zapobiegać, lub czynniki i zmiany zewnętrzne, które mogą spowodować, że znajdziemy się w niekorzystnej zawodowo sytuacji, np. kryzys gospodarczy⁴⁰.

Grafika 2: Schemat SWOT

Źródło: M. Rusek, *Mocne i słabe strony biznesu*, Mistrz Branży, 5.04.2013, <http://mistrzbranzy.pl/artykuly/> [dostęp 1.08.2019].

„Analiza SWOT służy do samooceny jednostki oraz identyfikacji otoczenia, warunków, w jakich się znajduje. Metoda ta w zależności od potrzeb może być stosowana przez każdego, w różnych

⁴⁰ *Narzędzia samooceny kompetencji*, OLZA, <https://ahe.olza.edu.pl/> [dostęp: 2.08.2019].

momentach życia, gdy konieczne jest podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych. Może być instrumentem stosowanym w planowaniu rozwoju i doskonalenia zawodowego czy przygotowania do zmiany kwalifikacji zawodowych lub ich podwyższenia.

Dokonana analiza mocnych i słabych stron swojego potencjału zawodowego może pomóc w tworzeniu Indywidualnego Planu Działania zarówno w zakresie poszukiwania odpowiedniej pracy, jak i podjęcia dalszej edukacji w formie studiów podyplomowych, kursów doskonalących czy samokształcenia zwiększającego możliwości na rynku pracy⁴¹.

Jakość edukacji muzycznej to problem szerszy, który ma liczne uwarunkowania. Do marginalizowania zajęć z tego zakresu⁴² przyczynia się, poniekąd, idea integracji treści, która jest obecna w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Łączenie na lekcjach zagadnień z różnych obszarów często prowadzi do pomniejszenia znaczenia zajęć z muzyki (poprzez np. edukację piosenkową, infantyлизację dźwięków, omijanie zapisu nutowego czy gry na instrumentach, niewłaściwy dobór metod, form pracy i środków dydaktycznych⁴³) oraz stopniowe jej usuwanie z oferty edukacyjnej. Co ważne, ta eliminacja jest prawie niewidoczna, bo powstała w ten sposób przestrzeń zagospodarowana jest przez inne, ważniejsze (?) aktywności⁴⁴.

Agnieszka Weiner i Anna Waluga w raporcie dotyczącym kompetencji muzycznych uczniów I etapu edukacyjnego⁴⁵ stwierdzają,

⁴¹ Tamże.

⁴² Nie dotyczy to jedynie przedszkola, można by nawet stwierdzić, że na tym szczeblu edukacji jest to problem najmniejszy.

⁴³ R. Ciesielski, *Ślepy zaułek powszechnej edukacji muzycznej*, [w:] *Edukacja muzyczna...*, dz. cyt., s. 111.

⁴⁴ M. Przychodzińska, *Edukacja muzyczna dziś. Idee – pytania – niepokoje*, [w:] *Edukacja muzyczna...*, dz. cyt., s. 142.

⁴⁵ A. Waluga, A. Weiner, *Kompetencje muzyczne absolwentów I etapu edukacyjnego podstawowych szkół ogólnokształcących i ich wybrane determinanty. Raport z badań*, Instytut Muzyki i Tańca, Stowarzyszenie im. Zoltána Kodály w Polsce, Warszawa 2016, s. 9, <http://www.kodaly.art.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

że nauczanie muzyki w ramach zintegrowanego, wczesnoszkolnego systemu często jest fikcją. Za przyczynę tego stanu rzeczy autorki uważają niewystarczające kompetencje muzyczne nauczycieli, którzy „sięgają do nagrań banalnych piosenek bez wartości artystycznych – oraz – często stosują, gotowe akompaniamenty do piosenek, wykorzystujące tylko instrumenty elektroniczne lub dźwięki generowane z komputera”⁴⁶. Dzieci nie otrzymują żadnych wskazówek, a uczone w ten sposób śpiewają byle jak – aby głośniej, nieestetycznie. Sprzyja temu również konkurencja na rynku wydawniczym w ostatnich latach, która spowodowała, że wydawane są liczne pakiety edukacyjne wraz z płytami muzycznymi o różnej wartości edukacyjnej. W podręcznikach treści muzyczne pojawiają się marginalnie, bez żadnej konsekwencji, programu, metody. Niespodziewanie pomiędzy zagadnienia z zakresu edukacji przyrodniczej, polonistycznej wplątany jest zapis nutowy, ilustracje instrumentów, rebus muzyczny. Niestety dzieci nie uczestniczą w procesie uczenia się muzyki, tylko w przypadkowym spotkaniu z nią. Integracja materiału w edukacji wczesnoszkolnej polega na ogniskowaniu się wokół jednego hasła, które przewija się w słowach piosenki, zadań tekstowych, czytanek itp. Niewiele ma ona jednak wspólnego z myśleniem interdyscyplinarnym czy globalnym. Opisane sytuacje „edukacyjne” nie sprzyjają rozwojowi kompetencji muzycznych dzieci, takich jak śpiewanie, ruch przy muzyce, gra na instrumentach, tworzenie czy percepcja muzyki. Dziecko w tym wieku nastawione jest na uczenie się. Należy wykorzystać ten czas również na uczenie muzyki. Nadmierne eksponowanie wyłącznie zabawowej funkcji piosenek i melodii, traktowanie ich jedynie jako przerywnika w edukacji „poważnych” przedmiotów prowadzi do infantylizacji muzyki i analfabetyzmu muzycznego kolejnych pokoleń...⁴⁷.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże, s. 9–11. Trzeba zaznaczyć, że za owe negatywne zjawiska dotyczące edukacji muzycznej nie są odpowiedzialni wyłącznie nauczyciele. Zwykle to oni sami są ofiarami systemu, a także słabej jakości własnej edukacji muzycznej.

ZADANIE

Jakie jeszcze mogą być źródła problemów w formalnej edukacji muzycznej dzieci (przedszkolnych i wczesnoszkolnych)?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Jakie masz pomysły na ich rozwiązanie?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Co możesz zrobić jako nauczyciel?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE

Jakie mogą być przyczyny trudności w nieformalnej edukacji muzycznej dzieci? Jaki może być ich wpływ na rozwój muzyczny dziecka i na jego edukację formalną?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Jakie masz pomysły na ich rozwiązanie?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

McPherson G., *Music learning and teaching in infancy, childhood, and adolescence. An Oxford handbook of music education*, vol. 2, Oxford University Press, New York 2018.

Reynolds A. M., *Music play. The early childhood music curriculum guide for parents, teachers & caregivers*, GIA Publication, Chicago 1998.

Sacher W. A., *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.

Watts S. H., *World music pedagogy*, vol. 1, Routledge Taylor, Francis Group, New York – London 2018.

Obecnie prowadzi się wiele działań o zasięgu międzynarodowym, krajowym i lokalnym, które pomagają – i młodszym, i starszym – oswoić się z muzyką. Wśród nich godne polecenia są chociażby projekty realizowane przez fundację „Muzyka jest dla wszystkich”⁴⁸ oraz projekt „Nie boję się muzyki”⁴⁹. Wszystkie te inicjatywy mogą stanowić formę wsparcia edukacji muzycznej dzieci w nauczaniu przedszkolnym i wczesnoszkolnym, dlatego warto czerpać z nich inspirację w codziennej pracy.

ZADANIE

Podaj inne przykłady takich działań wraz z krótkim opisem. Podczas poszukiwań wykorzystaj dowolne źródła.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

⁴⁸ *Projekty zrealizowane*, Fundacja „Muzyka jest dla wszystkich”, <https://www.muzykajest.pl/projekty-zrealizowane> [dostęp: 1.08.2019].

⁴⁹ NBSM, <http://niebojesiemuzyki.pl> [dostęp: 1.08.2019].

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Jakie elementy tych działań, inicjatyw możesz wykorzystać w swojej pracy z dziećmi w przedszkolu/szkole w obrębie edukacji muzycznej? Podaj przykłady i uzasadnij wybór.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE

Jak zorganizować przestrzeń edukacyjną w sali/klasie tak, aby stwarzała ona optymalne warunki dla realizacji edukacji muzycznej dzieci (wyposażenie w pomoce dydaktyczne, inne urządzenia, meble, logistyka przestrzeni)? Podaj konkretne pomysły, przykłady, odwołania.

Wariant 1 – „na bogato”: masz do dyspozycji całą salę muzyczną.
Wariant 2 – „jak zwykle”: masz do dyspozycji jeden kąciek w sali grupy/klasie szkolnej i szafę 😊.

BIBLIOGRAFIA

- Barber D. W., *Bach, Beethoven i inne chłopaki czyli Historia muzyki wyłożona wreszcie jak należy*, Adamantan, Warszawa 2002.
- Baron P., *Kompetencje nauczycieli muzyki w Polsce*, [w:] *Nowe obszary i drogi rozwoju edukacji muzycznej w Polsce*, red. A. Białkowski, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2012.
- Białkowski A., *Wstęp*, [w:] *Edukacja muzyczna. Tożsamość i praktyka*, red. A. Białkowski, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.
- Białkowski A., Grusiewicz M., Michalak M., *Problemy i wyzwania edukacji muzycznej w Polsce*, [w:] *Edukacja muzyczna w Polsce. Diagnozy, debaty, aspiracje*, red. A. Białkowski, M. Grusiewicz, M. Michalak, Fundacja „Muzyka jest dla wszystkich”, Warszawa 2010.
- Biliński M., *Kompetencje muzyczne nauczycieli wychowania przedszkolnego*, [w:] *Nauczyciel w edukacji przedszkolnej*, red. E. Smak, Wydawnictwo UO, Opole 2006.
- Bonna B., *Rozwój muzyczny dzieci w wieku wczesnoszkolnym jako cel edukacyjny*, [w:] *Psychologia rozwoju muzycznego a kształcenie nauczycieli*, red. B. Kamińska, Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina, Warszawa 2007.
- Burczyk I., *Muzyka w aspekcie rozwoju muzycznego dziecka*, <http://epuzon.blogspot.com/> [dostęp: 15.08.2019].
- Burowska Z., Antoń I., Mikulska A., *Słuchanie i tworzenie muzyki w szkole*, WSiP, Warszawa 1990.
- Campbell P. S., Scott-Kassner C., *Music in childhood. From preschool through the elementary grades*, Cengage, Boston 2019.
- Ciesielski R., *Ślepy zaulek powszechnej edukacji muzycznej*, [w:] *Edukacja muzyczna w Polsce. Diagnozy, debaty, aspiracje*, red. A. Białkowski, M. Grusiewicz, M. Michalak, Fundacja „Muzyka jest dla wszystkich”, Warszawa 2010.
- Danel-Bobrzyk H., *Muzyka we wszechstronnym wychowaniu dziecka*, [w:] *Muzyka w edukacji i wychowaniu*, red. H. Danel-Bobrzyk, J. Uchyła-Zroski, Wydawnictwo UŚ, Katowice 1999.

- Entliczek-Pętliczek. *Pięciolatki. Książka nauczyciela 1–2*, Nowa Era, Warszawa 2008.
- Gandzel A., *Dydaktyczne aspekty przedszkolnej edukacji muzycznej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2015, t. 7, nr 2, s. 110–111, <http://czasopisma.tnkul.pl/> [dostęp: 1.08.2019].
- Gordon E. E., *Umuzycznianie niemowląt i małych dzieci. Teoria i wskazówki praktyczne*, tłum. E. Kuchtowa, A. Zielińska, „Zamiast Korepetycji”, Kraków 1997.
- Górniok-Naglik A., *Muzyka a rozwój małego dziecka*, [w:] *Dziecko w świecie muzyki*, red. B. Dymara, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Grusiewicz M., *Test kompetencji muzycznych uczniów kończących szkołę podstawową*, <https://docplayer.pl/13570903-Test-kompetencji-muzycznych-uczniow.html> [dostęp: 1.08.2019].
- Januszewska-Warych M., *Uzdolnienia muzyczne, zdolności i muzykalność dzieci*, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, nr 3–4.
- Kataryńczuk-Mania L., *Wspieranie rozwoju muzycznego dzieci*, [w:] *Edukacja małego dziecka. Wychowanie i kształcenie w praktyce*, red. E. Ogrodzka-Mazur, U. Szuścik, M. Zalewska-Bujak, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ, Oficyna Wydawnicza Impuls, Cieszyn – Kraków 2010.
- Kizińska K., *Krótko o muzyce i edukacji muzycznej*, <http://meakultura.pl/publikacje/> [dostęp: 1.08.2019].
- Kłosiński B., *Jak tworzyć mapy myśli według Tony’ego Buzana*, <https://jaksieuczyc.pl/jak-tworzyc-mapy-mysli/> [dostęp: 1.08.2019].
- Kołodziejki M., *Wybrane problemy w edukacji muzycznej małego dziecka*, [w:] *Edukacja małego dziecka. Wybrane obszary aktywności*, t. 6, red. E. Ogrodzka-Mazur, U. Szuścik, A. Wąsiński, Bielsko-Biała – Cieszyn – Kraków 2013.
- Kondracka-Szała M., *Poles – musical illiterates? On marginalization of music and its language in Polish mass education*, [w:] *Social communication in the real and virtual world*, vol. 1, *Linguistic dimensions of communication*, red. A. Kuzio, J. Kowal, M. Wawrzak-Chodaczek, LAP Lambert Academic Publishing, Saarbrücken 2016.

- Kondracka-Szala M., *Przedszkolak w świecie muzyki. Refleksje teoretyczno-praktyczne*, [w:] *Dziecko w sytuacjach uczenia się. Stan i perspektywy badań*, red. E. Jezierka-Wiejak, J. Malinowska, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2015.
- Kondracka-Szala M., Michalak M., *Popular music in the educational space of Polish preschools. The teacher's perspective*, „International Journal of Music Education” 2019, nr 1, <https://doi.org/10.1177/> [dostęp: 20.08.2019].
- Kultura w 2010 roku*, GUS, Warszawa 2011, <http://stat.gov.pl/> [dostęp: 22.02.2018].
- Lewandowska K., *Rozwój zdolności muzycznych u dzieci w wieku szkolnym*, wsiP, Warszawa 1978.
- Lissa Z., *Zarys nauki o muzyce*, AD – OCULUS, Warszawa – Rzeszów 2007.
- Ławrowska R., *Edukacja muzyczna dziecka jako nowa specjalność pedagogiczno-muzyczna*, [w:] *Nowe obszary i drogi rozwoju edukacji muzycznej w Polsce*, red. A. Białkowski, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2012.
- Ławrowska R., *Rytm, muzyka, taniec w edukacji. Podręcznik dla studentów i nauczycieli pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, ZamKor, Kraków 2006.
- Ławrowska R., *Uczeń i nauczyciel w edukacji muzycznej*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2003.
- McPherson G., *Music learning and teaching in infancy, childhood, and adolescence. An Oxford handbook of music education*, vol. 2, Oxford University Press, New York 2018.
- Narzędzia samooceny kompetencji*, OLZA, <https://ahe.olza.edu.pl/> [dostęp: 2.08.2019].
- NBSM, <http://niebojesiemuzyki.pl> [dostęp: 1.08.2019].
- Nowe obszary i drogi rozwoju edukacji muzycznej w Polsce*, red. A. Białkowski Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2012, <http://imit.org.pl/> [dostęp: 20.08.2019].
- Okoń W., *Słownik Pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1984.
- Podolska B., *Muzyka w przedszkolu*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.

Podstawa programowa – Szkoła podstawowa I-III, <https://podstawaprogramowa.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

Projekty zrealizowane, Fundacja „Muzyka jest dla wszystkich”, <https://www.muzykajest.pl/projekty-zrealizowane> [dostęp: 1.08.2019].

Przychodzińska M., *Edukacja muzyczna dziś. Idee – pytania – niepokoje*, [w:] *Edukacja muzyczna w Polsce. Diagnozy, debaty, aspiracje*, red. A. Białkowski, M. Grusiewicz, M. Michalak, Fundacja „Muzyka jest dla wszystkich”, Warszawa 2010.

Przychodzińska M., *Metodyka wychowania muzycznego. Status i zakresy nauczania*, [w:] *Edukacja estetyczna w perspektywie przemian szkoły współczesnej*, red. A. Białkowski, UMCS, Lublin 1997.

Przychodzińska M., *Słuchanie muzyki w klasach I-III*, WSiP, Warszawa 1990.

Przychodzińska M., *Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju*, WSiP, Warszawa 1989.

Przychodzińska-Kaciczak M., *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje – współczesność*, WSiP, Warszawa 1987.

Reynolds A. M., *Music play. The early childhood music curriculum guide for parents, teachers & caregivers*, GIA Publication, Chicago 1998.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz.U. poz. 356, <http://prawo.sejm.gov.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. poz. 977, <http://prawo.sejm.gov.pl/> [dostęp: 1.08.2019].

Rusek M., *Mocne i słabe strony biznesu*, Mistrz Branży, 5.04.2013, <http://mistrzbranzy.pl/artykuly/> [dostęp: 1.08.2019].

Sacher W. A., *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego*

- kształcenia muzycznego*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.
- Smoczyńska-Nachtman U., *Zabawy i ćwiczenia przy muzyce*, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, Warszawa 1982.
- Stanecka Z., *Dydło i muzyka*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2010.
- Szwarcman D., *Głuche ucho*, [w:] *Edukacja muzyczna w Polsce. Diagnozy, debaty, aspiracje*, red. A. Białkowski, M. Grusiewicz, M. Michalak, Fundacja „Muzyka jest dla wszystkich”, Warszawa 2010.
- Suświłło M., *Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2001.
- Waluga A., Weiner A., *Kompetencje muzyczne absolwentów I etapu edukacyjnego podstawowych szkół ogólnokształcących i ich wybrane determinanty. Raport z badań*, Instytut Muzyki i Tańca, Stowarzyszenie im. Zoltána Kodály w Polsce, Warszawa 2016, <http://www.kodaly.art.pl/index.php/materialy-edukacyjne/> [dostęp: 1.08.2019].
- Watts S. H., *World music pedagogy*, vol. I, Routledge Taylor, Francis Group, New York – London 2018.
- Weiner A., *Rozwój muzyczny człowieka – wybrane ujęcia*, [w:] *Edukacyjny i terapeutyczny aspekt sztuki*, red. A. M. Żukowska, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013.

REDAKCJA JĘZYKOWA, KOREKTA: Hanna Włoch

PROJEKT UKŁADU TYPOGRAFICZNEGO,

SKŁAD: Hanna Włoch

PROJEKT OKŁADKI: Hanna Włoch

ŹRÓDŁA GRAFIK:

okładka – pl.freepik.com/;

ikony – pixabay.com/

© Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego
Wrocław 2020

Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego

ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław

tel. 71 367 32 12, biblioteka.iped@uwr.edu.pl

ISBN 978-83-62618-52-1